

ГОД XII

ТРАВЕНЬ—ЧЕРВЕНЬ

№ 84

1·9·64

БОЖЫМ ШЛЯХАМ

ДВУМЕСЯЧНЫ ЧАСАПІС БЕЛАРУСКАЕ РЭЛІГІЙНАЕ ДУМКІ

ON GOD'S HIGHWAY

Year

May—June

№ 84

1964

MARIAN HOUSE, HOLDEN AVE., LONDON, N. 12
ENGLAND

ПАДПІСКА «БОЖЫМ ШЛЯХАМ» НА 1964 г.:

У Задзіночаных Штатах Амэрыкі — 8 даляры,
У Вялікабрытаніі — 18 шылінгаў.
У іншых краінах у суме раўнаважней 18 англ. шыл.

ЧАСАПІС МОЖНА ЗАКАЗЫВАЦЬ:

У Англіі: Rev. J. Hermanovič, Marian House. Holden Ave. London, N. 12. Gt. Britain.

У Задзіночаных Штатах: Mr. Antony Bielenis, 2042 W. St. Paul Ave. Chicago, 47. Ill. U.S.A.; Mr. B. Danilovich, 303 Hovard Str. New Brunswick. New Jersey. U.S.A.; Mr. G. Gosciejew 3416 W. 49-th Str. Cleveland, 2. Ohio. U.S.A.; Mr. Ch. Najdziuk. 833½ N. Coronado St Los Angeles, Calif. U.S.A.; Mrs. J. Kachanovska, 8 St Mark's Pl., New York 3, N.Y., U.S.A.

У Нямеччыне: Mgr. U. Salaviej, 892 Schongau/Lech, Städt. Altersheim, W. Germany.

УВАГА: Да ўсіх беларускіх выдавецтваў звертаемся з просьбай прысылаць у нашу Рэдакцыю свае выданыні газетаў, часапісаў, друкаў. Мы будзем систэматычна зъмяшчаць іхні агляд і даваць рецензіі.

Матар'ялы прызначаныя да друку ў нашым часапісе слаць на адрес:

Rev. J. Hermanovič, MARIAN HOUSE,
HOLDEN AVENUE, LONDON, N. 12. Gt. Britain.

З ЪМЕСТ

	Бач.
Дэкрэт II-га Ватыканскага Сабору — аб сродках Грамадзкой Луч- насці	1
Г. Піхура — Царкоўная музыка на Беларусі (працяг)	4
Аляксандар Надсон — Казаньне на 25-га САКАВІКА	10
а. Я. Г. — Добры пастыр — Віктар Шутовіч	12
а. Л. Г. — Адносіны хімікаў да Бога і рэлігіі (працяг)	14
О. Верес — Што чужыя аб нас пішуць? — Крытыка «Успамінаў»	15
Весткі з рэлігійнага жыцця	16
Прамова сьв. Іоана Хрызастома	20
З беларускага жыцця	21
З лістоў у Рэдакцыю	22
Духоўныя думкі з книжак а. Тамаша Мэртона	23
Жарты і прыказкі	23
Вінцук Адважны — Байкі (паводле Крылова)	24
З Беларускай прэсы	25
КНІЖКІ У РЭДАКЦЫІ:	25
а. Я. Германовіч — «Успаміны» — «Кітай-Сібір-Масква»;	
I. Н. — Lemantar — Лемантар;	
Вінцук Адважны — «Князь і Лапаць» — Сучасная Казка.	

БОЖЫМ ШЛЯХАМ

Год. XII

ТРАВЕНЬ—ЧЕРВЕНЬ 1964

№ 84

Дэкрэт II-га Ватыканскага Сабору аб сродках грамадзкай лучнасьці

(Працяг).

13. Абавязкі пастыраў і вернікаў

Усе сыны Царквы няхай згодна імкнуцца да таго, каб сродкі грамадзкай лучнасьці у даных аbstавінах былі выкарыстаны з посьпехам у розных галінах апосталяту згодна з вымогамі часу, неадкладна і са знаўствам дзела, асабліва ў тых краінах, дзе маральны і рэлігійны ўзровень вымагае, каб папярэджваць шкодныя ініцыятывы.

Таму Пастыры такжа ў гэтай дзялянцы няхай выкананоць свой абавязак, які съцісля лучніца з іхным абавязкам звычайнага навучанья.

Сьвецкія-ж людзі, якія маюць дачыненіне з гэтымі сродкамі, няхай стараюцца съведчыць аб Хрысьце, перадусім выконываючы кампэтэнтна і ў апостальскім духу свае обавязкі, а нават такжа непасрэдна супрацуючы, кожны паводле свайг магчывасці, з душпастырскай дзейнасцю Царквы, няхай дапамагаюць у тэхнічных, эканамічных, культурных і мастацкіх справах.

14. Дзейнасць каталікоў.

Перадусім трэба повялічыць добрасумленную прэсу. А каб чытачы маглі поўнасцю праняцца хрысьціянскім духам, неабходна стварыць і пашырыць сапраўдную каталіцкую прэсу, г. зн. такую, якая залежала-б ад царкоўнай улады і была пашыранай праз яе ці праз сьвецкіх каталікоў. Мэта такой прэсы: фармаваць, умацоўваць і пашыраць такую публічную апінію, што адносіцца з пашанай да права натуры, да каталіцкага навучанья і да законаў маралі. Трэба такжа разпаўсяоджваць і выясняць факты з жыцця Царквы згодна з праўдай, а вернікам напомніць аб патрэбе чытаць і пашыраць сваю каталіцкую прэсу, каб прывыкалі афармляць свой хрысьціянскі съветагляд адносна ўсіх зদрэсненняў.

Усялякім способам трэба распаўсяоджваць і падтрымоўваць такую прадукцыю і такія паказы фільмаў, якія давалі-б прыстойную разрыўку для духа — асабліва калі йдзе аб моладзі — і якія адзначаліся-б культурнымі і мастацкімі вартасцямі. Усё гэта дасца асягнуть пад умоваю,

што будзе супрацоўніцтва і каардынацыя натугі і ініцыятывы паміж прадуцэнтамі і чеснымі працадаўцамі, а такжа тады, калі прыхильная крытыка і адпаведныя ўзнагароды заахвоцяць да добрых фільмаў, а кіно-салі апынуцца ў руках каталікоў ці іншых чесных людзей і будуть падтрымоўваць адных другіх і звязывацца з сабой адміністрацыйна.

Адначасова трэба з посьпехам падтрымоўваць адпаведныя праграмы радыя і тэлевізіі, асаблівасця, што добра дапасаваны да сямейнага асяродзідзя.

Трэба дбайліва і кампэтэнтна распаўсяоджваць каталіцкія праграмы, якія прыцягівалі-б слухачоў і глядачоў да царкоўнага жыцця, а іхныя души насычывалі рэлігійнай праўдай. Там, дзе вымагала-б гэтага патрэба, з цэлай пільнасцю трэба прылажыцца да пабудовы каталіцкіх надаўчых станцыяў, аднак моцна звязаць увагу на іхныя перадачы, каб былі на высокім узроўні і мелі посьпех.

Уканцы трэба зрабіць заходы, каб старадаўнае і шляхотнае мастацтва тэатру, якое сяньня дзяякуючы сродкам грамадзкай лучнасьці вельмі пашыраецца, спрыгчынілася да культурнага і маральнага росту глядачоў.

15. Выхаванье аўтараў.

Каб зарадзіць вышысканым патрэбам, няхай падрыхтуюцца без зацяжкі сьвятары, законнікі і сьвецкія людзі, каб мсчы пакіраваць кампэтэнтна гэтымі сродкамі дзеля мэтаў апосталяту.

Перш за ўсё сьвецкія людзі павінны здабыць адпаведную тэхнічную, культурную і маральную падрыхтоўку. Таму трэба павялічыць лік школаў, факультэтаў і інстытутаў, у якіх журналісты, аўтары радыёвых і тэлевізійных перадачаў, аўтары фільмаў і ўсе іншыя зацікаўленыя ў гэтым працаўнікі, маглі-б поўнасцю здабыць прафесіянальную адукацыю ў хрысьціянскім духу, асабліва адносна грамадзкай навукі Царквы.

Таксама трэба падрыхтаваць аўтараў і дапамагчы ім, каб і яны праз сваё мастацтва спрыніліся да добра людзей. Таму трэба рупліва рыхтаваць крытыкаў літаратуры, фільму, радыёвых і тэлевізыйных перадачаў, а такжা рыхтаваць іншых працаўнікоў, каб кожны знаў сваю прафесію і мог судзіць аб справах так, каб мэральны аспект заўсёды займаў сваё належнае месца.

16. Падрыхтоўка ўспрыймаючых.

Бяручы пад увагу той факт, што ўжытак сродкаў грамадзкай лучнасьці прызначаецца для ўспрыймаючых асоб розных векам і культурным узроўнем — для добра і карысці — трэба людзей адпаведна падрыхтаваць праз навучанье і практику. Таму, каб асягнуць такую мету — асабліва калі йдзе аб моладзі — трэба ініцыятывы падтрымоўваць, групаваць і паводле прынцыпаў хрысціянскай маралі развіваць у розных каталіцкіх школах, сэмінарыях, а таксама і сярод аў'еднанняў съвецкага апосталаўту.

Каб усё гэта ажыццяўіць хутчэй, павінна быць аб гэтым гутарка у катахізмах побач з выясненнем каталіцкай навукі і дысцыпліны.

17. Абавязак дапамогі.

Таму што зусім немагчыма для сыноў Царквы бяздзейна прыглядзіцца, як слова збаўлення затрымліваецца і перашкаджаецца дзеля тэхнічных цяжкасцяў і вялізных грашовых выдаткаў — звязаных з гэтымі прыладамі — Святы гэты Сабор навучае, што іхным абавязкам ёсьць, падтрымоўваць каталіцкія газеты і часопісы, такжа ініцыятыву ў галіне кіноматографіі, радыёвія і тэлевізійныя праграмы, а такжা дапамагаць ім матар'яльна, бо ж іхний галоўнай метай ёсьць распайсоджанне ў абароне праўды і выхоўваньне людзкога грамадзтва згодна з хрысціянскімі прынцыпамі.

Сабор вельмі заахвочвае так згуртаваныні як і адзінкі, якія маюць вялікія эканамічныя рэсурсы або тэхнічныя магчымасці, каб шчодра падтрымліваць грашова і сваю ведай гэтыя сродкі грамадзкай лучнасьці, паколькі яны служаць за праўднай культуры і апостальству.

18. Устанаўляеца дзень.

Аднак каб багаты і ўсебаковы апасталіят Царквы пры карыстаныні са сродкаў грамадзкай лучнасьці меў пэўнейшую заруку сваіх вынікаў, устанаўляеца адзін дзень у годзе — ва усіх епархіях съвету — ў якім:

- трэба прыпомніць вернікам аб іхнім абавязку адносна сродкаў грамадзкай лучнасьці,
- заахвоціць іх да малітвы ў гэтыя справе,
- і да зьбіраньня грашовых складак.

Сабраныя гроши бярэжліва будуть перададзены — згодна з патрэбамі ўсяго каталіцкага съвету — для зарганізаваных Царквой інстытуціяў і працаў, што вядуцца ў гэтай дзялянцы, дзеля падтрыманья іх і павялічання.

19. Устанаўляеца Управа Апостальскага Пасаду.

Дзеля выкананья свайго найвышэйшага пастырскага абавязку датычна сродкаў грамадзкой лучнасьці, Папа будзе мець да сваёй дыспазыцыі спэцыяльна да гэтага пакліканую Управу.

Айцы Сабору ахвотна прыхіляца да жадання «Сакратарыяту Прэзы і Прадстаўлення» і разам з ім з належнай пашанай просяць Найвышэйшага Архісвятара, каб быў ласкаў пашырыць уладу і кампетэнцыі гэтай Управы на ўсе сродкі грамадзкой лучнасьці, уключна з прэсай, паклікаючы да яе сяброў-експертаў з розных нацыяў, а такжা і людзей съвецкіх.

20. Абавязак біскупаў.

Абавязкам біскупаў ёсьць: — кожны ў сваёй епархіі — назіраць за ініцыятывой і дзейнасьцю ў гэтай галіне і пашыраць іх, асабліва, калі гэта датычыць публічнага апосталаўту: кіраваць і кардыналаў, не аблічаючы такжэ дзейнасьці законнікаў вынятых з пад біскupskай юрисдыкцыі.

21. Нацыянальныя Управы.

Дзеля таго аднак, каб апостальская дзейнасьць была праводжана ў межах нацыі з большым посپехам — да чаго патрэбныя еднасцьці думкі і сілаў — гэты святы Сабор пастановаўле і загадвае, каб усюды былі устаноўленыя і належна утрыманыя Нацыянальныя Управы друку, кіна, радыя і тэлевізіі. Заданьнем тады гэтых Управаў будзе нагляд за тым, каб вернікі, карыстаючыся сродкаў грамадзкой лучнасьці, фармавалі сваё сумленье ў згодзе з праўдай; каб успамагалі і прыводзілі да парадку ўсё тое, што ў гэтай галіне каталікамі робіцца.

Кіраўніцтва Управаў у кожнай нацыі будзе належыць да Камісіі Біскупаў або да дэлегаванага Біскупа. Такжа павінны прыймаць у іх удзел съвецкія людзі, якія ёсьць добра асьвядомленыя ў каталіцкай навуцы і зьяўляюцца экспертамі ў тэхнічных справах.

22. Міжнародныя Аб'еднанні.

Аднак засяг гэтых сродкаў выходзіць па-за межы паадзіночных нацыяў. Прыйчым адзінкі становяцца быццам грамадзянамі людзкай супалкі, таму патрэба, каб нацыянальныя пачыны і пляны лучыліся ў працы між сабою ў міжнародным абсягу.

Урачыстая Літургія у базыліцы съв. Клімента у Рыме у прысутнасці Святога Айца Папы Паўла VI. Сярод епіскапаў пры аўтары на першым пляне — Дастойны Уладыка Часлаў Сіповіч, Апостольскі Візытатар для Беларусаў.

Управы, аб якіх гутарка ў арт. 21, няхай ахвотна супрацоўць з адпаведнымі міжнароднымі каталіцкімі Управамі.

Міжнародная каталіцкая Аб'еднаныні легальна пацьвярджае вылучна Апостольскі Пасад і ад яго залежаць.

ЗАКАНЧЭНЬНЕ.

23. Інструкцыя.

Каб усе прынцыпы і нормы гэтага Святога Сабору аб сродках грамадзкой лучнасці былі належна праведзены ў жыцьцё, на выразнае жаданье Сабору, заходамі Управы Апостольскага Пасаду, пры дапамозе экспертаў з розных нацыяў, павінна быць апублікаваная пастырская Інструкцыя згодна з арт. 19 гэтага Дэкрэту.

24. Заклік Сабору.

Гэты Святы Сабор перакананы, што прынцыпы і нормы, якія Ён прапануе, будуць ахвотна прыняты і шчыра зьбераганы ўсімі сынамі Царквы. Тыя, што будуць карыстаць са сродкамі грамадзкой лучнасці, ня толькі сабе не пашкодзяць, але падобна як соль і сіяянне, зробяць больш урадлівай зямлю і асьвецяць съвет.

Больш таго, Сабор заклікае ўсіх людзей добрае волі — а перадусім тых, што гэтымі срод-

камі кіруюць — каб імкнуліся іх ужываць вылучна для дабра людзкага грамадзтва, якога лёс з кожным днём больш залежыць ад іхняга добра га ўжытку.

Такім чынам як праз старадаўнія помнікі мастацтва, гэтак і праз навейшыя вынаходзтвы няхай Імя Господа будзе праслаўленым паводле слоў Апостала: «Ісус Хрыстос учора і сяньня, Ён-же той самы і на векі». (Да жыд. XIII, 8).

Пасылья таго, калі гэты Дэкрэт быў прыняты блізу ўсімі Айцамі Сабору ў вольным і тайнім галасаваньні, Папа Павал VI пацвердзіў яго:

«У Імя Найсвяцейшай і Неразьдзельнай Троіцы, Айца і Сына і Святога Духа. Дэкрэты, якія на гэтым съвятым і экумэнічным Саборы Ватыканскім II законна сабраўшымся, толькі-што былі прачытаныя, Айцом Сабору спадабаліся.

І Мы, у сілу дадзенай нам Хрыстом апостольскай улады, разам з Айцамі Сабору ix у Духу Святым пацверджаем, вырашаем і пастанаўляем, а што гэтак сынадальна пастаноўлена ў чэсьць Бога даём загад абвясьціць».

Рым, дня 31 сакавіка 1964.

З лацінскай мовы тлумачыў

Бп. Ч. С.

Царкоўная музыка на Беларусі

Частка II. ПАЛІФОНІЯ

1. Сярэднявечча і Рэнэанс (ад пачатку да 1620 г.).

Пачаткі шматгалосавага царкоўнага съпеву (паліфоніі) на Беларусі сягаюць напэўна да саміх пачаткаў царкоўнай музыкі ў гэтым краі. Народ з багатай і ранняй спадчынай гарманізаванага народнага съпеву наўрад ці мог паўстрымацца, каб ня ўвесыці сваё съпевнае мастацтва у цэркви ў самым раннім часе. Думка Смаленскага адносна ранняга увядзенія паліфоніі ў цэркви робіцца асабліва праўдападобнай, калі заўважым, як блізкімі ёсьць «папеўкі», або узоры, старога знаменнага расьпеву да папевак, ужываных у тагачаснай народнай музыцы. Стыль першых гарманізацый быў бяз сумліву народны, уключаючы ў сабе цэлыя часткі аднагалоснага съпеву, у актавах і пасълядоўных чацвертых і пятых, з пераходам мэлёдыі ад аднаго голасу да другога. Напэўна былі у гэтым съпеве і элемэнты прыгожага народнага дысанансу.²⁴

«Арс нова» (новае мастацтва) сярэднявечча прынесенае на Беларусь студэнтамі і рэлігійнымі съпевакамі (рыбалты), знайшло папулярнасць на князёўскіх дварах і ў школах съпеву і праз іх пачало рабіць уплыў на съпев у вялікіх цэрквях і саборах.²⁵ У XIV-тым і XV-тым стаг. мы бачым разьвіцьцё съпеву на два або тры голасы ў цэрквях у Кракаве і ў Вільні, а ў пачатку XVI-га стаг., прынамсі у Заходній Беларусі, была ўжо моцна устаноўленая традыцыйная гарманізацыя на чатыры голасы.²⁶ Распаўсю-

²⁴ Глядзі А. Кастальский: «Особенности народно-русской музыкальной системы», Москва і СПб 1923; A. Swan: „The Nature of the Russian Folk-Song”, The Musical Quarterly, Vol. XXIX, New York 1943, pp. 498-516. Заўгары Свана адносна народнай музыкі ў Пскоўшчыне маюць вялікую цікаўсць для студэнтаў беларускай народнай гарманізацыі.

²⁵ „On n'apprend point en Pologne ni à monter à cheval, ni à danser parcequ'il n'y a aucune académie. C'est ce qui fait que les jeunes seigneurs aiment voyager dans les pays étrangers pour y apprendre les langues et les exercices... Les Polonais sont naturellement dégagés et aiment passionnément la danse et la musique“ cf. Sr. de Hauteville: „Relation Historique de la Pologne Paris 1697, p. 299-300. Польская і беларуская вучоныя на ўнівэрсытэтах у Парыжы, Балёні і Празе, а пасля у Кракаве.

²⁶ J. Reiss: „Najpiękniejsze ze wszystkich jest muzyka polska“, Kraków 1958, b. 28-29. Нават на двары караля Жыгімонта беларускія арганісты, як напр., Адам Мясляжоўскі, здабылі сабе імя. Глядзі В. Смольскі, «Вытокі і першапачатковыя формы Беларускага музычнага Тэатра», Беларуское Мастацтва, Менск 1960, Выд. АН БССР, бач. 140-150.

джаньне паліфоніі было аблегчана пераходам беларускай шляхты на лацінскае Каталіцтва і яе цягам да Заходній культуры.

У Вільні школа літургічнага съпеву існавала пры саборы сьв. Станіслава ўжо ад 1465 г. Трыдэнцкі Сабор (1545—1563) распачаў пярыяд рэформы лацінскага літургічнага съпеву і новы напрамак быў наданы хору у 1579 г. польскім съпеваком Шымонам з Бжэзіна. Беларускія вернікі масава прыходзілі у стаўшыся ўжо тады моднымі лацінскія цэрквы, каб пачуць новае «штучнае съпяванье» (іскусное пеніе) такіх ведамых польскіх кампазытараў, як Вацлаў Шаматульскі (1529—1572) і Мікола Гамулка (1564—1609). Яны падзіўлялі новазбудаваныя арганы, на якіх майстры Сэбастыян з Менску (XVI стаг.) і Мікола Мазовіч паказвалі свае мастацтва.²⁷ Езуіты у сваіх новазаложаных калегіях у Вільні, Полацку, Горадні і Нясьвіжы звярталі вялікую ўвагу на музычнае ўзгадаванье. Музыкі Ордзену Ёнаш Грушэўскі (пам. 1646 г.) і Якуб Пашкевіч (пам. 1657 г.) пісалі спэцыяльныя гімны для вучняў. Паколькі спачатку вялікая колкасць гэтых вучняў былі праваслаўнымі, дык ня дзіва, што заходнія лацінскія музыка знайшли сабе хутка месца ў праваслаўных цэрквях.²⁸

Князь Мікола Радзівіл, галава кальвіністаў, вельмі любіў музыку. Ягоныя аркестра і хор у Вільні зрабілі вялікае уражанье на ангельскага амбасадара, Сэр Джэрому Горзей, калі апошні адведаў яго ў 1583 г.²⁹ Радзівіл быў апякуном Шаматульскага і назначыў яго кіраўніком свайго хору ў Нясьвіжы.

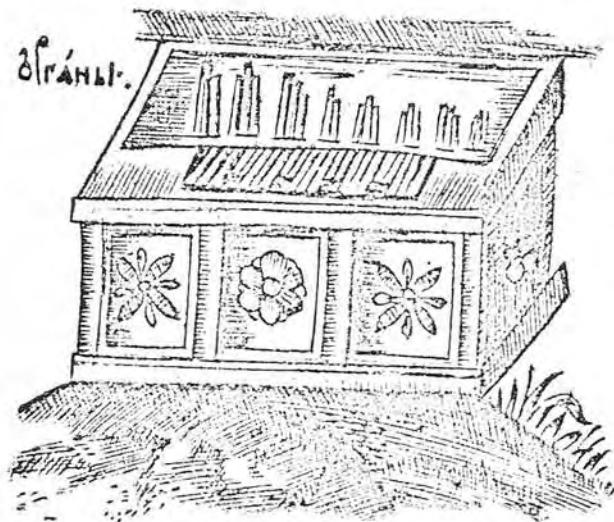
Вялікую ролю ў збліжэнні заходніх і ўсходніх музыка адыграў сьв. Язафат, архіяпіскап

²⁷ Z. Ivinskis: „Kirchengesang in Litauen im XVI-XVIII Jahrhundert“, Commentationes Balticae I/69-106, Bonn 1953, баč. 90-92.

²⁸ Z. Ivinskis, op. cit. баč. 102.

²⁹ „When I came to Vilna, the chief city Lithuania, I presented myself and letters patent from the Queen that declared my titles and what I was unto the Great Duke's Voivod Radziwill, a prince of great excellency, prowess and power... and religious protestant... Took me with him to his Church, heard Divine service, psalms, songs, a sermon and the sacraments administered according to the reformed church; whereat his brother cardinal Radziwill did murmur. His highness did invite me to dinner..., brought me into a very large room where organs and singing was. I was placed before him in the middest of the table; trumpets sounded and kettledrums roared. The first service brought in, jesters and poets discourse merrily, loud instruments and soft played very musically.“ Cf. Sir Jerome Horsey: „Travels“ — „Russia at the close of the XVI th century“, London 1856 at pp. 251-252.

Полацкі (1580—1623). Ён сам быў любіцелем музыкі і выдатным съпеваком.³⁰ У часе ягонага ўвядзення ў Полацак, ён быў вітаны хорам з мясцовай езуіцкай калегіі, які съпяваў па польску

Пераносныя арганы тыпу вельмі распаўсядженага у XVII-тым стаг.

і нават па лаціне. Няма сумліву, што гэты съпеву быў шматгалосны ў заходнім рэнэансавым стылю таго часу.³¹ Прэабражэнскі слушна заўважвае: «Уніяты прыгатавалі дарогу для лацінскага съпеву на нашы (г. зн. праваслаўныя) клірасы».³² Д'якан съв. Язафата, Дарахвей Леціковіч (дзеяйнічаў у 1600—1628 г.) быў музыкам ведамым

³⁰ „Ipse demum primus in choro consistere, et ita composita in omnibus praesens officiis psallere consueverat voce, ut omnes ad intimam devotionem provocaret”. Cf. J. Susza: „Cursus vitae et certamen martyrii B. Josaphat Kuncevicii”. Ed. Martinov. Paris 1856, p. 48.

³¹ Перад уваходам у сабор на Язафата чакалі вучні мясцовай езуіцкай калегіі і лацінскія съвтары гораду, выстраенія ў два рады: „Ils saluèrent le prélat par des chants et se retirèrent aussitôt, pendant que Josaphat allait s'agenouiller devant l'autel et prendre place sur le siège archiépiscopal. Le clergé vint ensuite prêter l'obédience à son nouveau pasteur, et une messe fut célébrée en action de grâces de cette heureuse entrée. La jeunesse ruthène de la ville chanta alors des vers en polonais en l'honneur de l'évêque...” cf. A. Guépin: „Un apôtre de l'Union des Eglises au XVIIe siècle”, Paris 1898, Vol. I, p. 214 ff.

³² Гл. А. Преображенский: «Латинская ерась в русском пении XVII в.». Сборник «Орфей», Петроград 1922, кн. I, бач. 194.

, Ideoque in libris liturgicis manuscriptis e saec. XVII qui apud unitos in usu erant, inveniuntur aliquae innovationes quae aliter nullibi occurunt. Invenimus ibi e. g. sequentiam „Dies irae dies illa” ut patet in linguam slavicam traductam, quae in liturgia pro defunctis cantanda praescribitur, hymnum de Spiritu Sancto „Veni Creator”, saepissime hymnum „Te Deum laudamus”. Ф. Добрянский, «Собр. Рукописей Вил. Публ. Библиотеки», Вильна 1882, бач. 210. Но. 115; бач. 268, Но. 116; J. Praszko, „De Ecclesia Ruthena Catholica, sede metropolitana vacante 1655-1665” Roma 1944, баč. 302.

³³ Cf. J. Susza, op. cit., бач. 46, „Depositio P. Gennadii”.

яшчэ з часу, калі быў съпеваком у хоры Мітрапаліта Іпація Пацея.³³

У ўсходній частцы Вялікага Княства, асабліва пасыля Берасцейскай Вуні, рэнэансавая паліфонія напаткалася аднак на вялікую варожасць з боку праваслаўных, якія ўважалі яе за прыладу «лацінскай ерасі». Разумоўскі піша, што Кіеўскае Брацтва супраціўлялася ўвядзенню «штучнага съпеву» і нават называла яго «праклятым». Праваслаўныя скардзіліся, што каталікі прыцягвалі ў свае цэрквы «слабых сыноў Праваслаўя» салодкімі тонамі музычных арганаў».³⁴ Паводле аднаго тагачаснага праваслаўнага трэбніка, съвтары павінны былі пытацца вернікаў на споведзі, ці не хадзілі яны ў лацінскія цэрквы, каб слухаць музыку.³⁵

Мялеці Сматрыцкі, спачатку вялікі праціўнік Вуні, а пасыля яе прыхільнік, піша ў досьць скромі тоне да аднаго манаха Кіева-Пячэрскай Лаўры, Антона Мужылоўскага, абвінавачваючы манахаў гэтага манастыра у непасылядоўнасці іхніх узглядаў на новыя плыні: «Вы кажаце: „О, праклятая Вунія”; а я ня так яшчэ даўно вы казалі: „Праклятае казаньне” і „Пракляты штучны съпев”; калі-ж аднак гэтыя рэчы былі ўведзеныя і прыняліся, вы пачалі ўважаць іх за добрыя».³⁶

Такім чынам у першых гадох XVII-га стаг. першапачатковы супраціў шматгалоснаму съпеву быў зломаны. Брацтвы, якія былі заложаныя з мэтаю бараніць чысьціні праваслаўнай веры і праваслаўнага царкоўнага съпеву, самі сталіся асяродкамі распаўсяджаньня той музыкі, з якой яны раней змагаліся. Разумоўскі успамінае аб уплывовым Марілеўскім Брацтве, якое загадала у 1634 г., каб «Архімандрит Брацкага манастыра і ягоныя наступнікі наглядалі за Брацкім школамі і глядзелі, каб яны мелі добра згарманізаваны царкоўны съпев» (согласное пеніе).³⁷ Падобныя брацтвы існавалі ў Слуцку, Наваградку, Менску, Віцебску, Мсціслаўлю, Нясьвіжы, Ворышы і Крычаве. У іхніх, часамі вельмі багатых, бібліятэках былі знайдзеныя рукапісы літургічных съпевau на чатыры, пяць, шэсць, восем і нават дванаццаць галасоў. У брацкіх школах даваліся лекцыі харавога съпеву, гармоніі і кампазіцыі з мэтаю ўзгадаваньня добрых дзяякоў, рэгентаў і съпевакоў.³⁸ Найбольшы уклад у

³⁴ А. Преображенский, «Культовая Музыка», бач. 45.

³⁵ «Согрэших в сладость, слушая гудения гуслей и орган и труб». Из чина исповедания. Гл. Ал. Веселовский: «Розыскания в области русского духовного стиха», Сбор. Отделения Русск. Языка и слов. Акад. Наук, Том. XXII, СПб. 1883.

³⁶ Разумовский, оп. сіт., бач. 207-208.

³⁷ Разумовский, оп. сіт., бач. 207.

³⁸ А. А. Палков: «Братства», Св. Троіцкая Сергеевская Лавра, 1900, бач. 152.

беларускую царкоўную паліфонію дало без сумліву Віленскае Святадухаўскае Брацтва (атрымала статут у 1584 г.). Сматрыцкі піша, што паліфонія была там нармальным спосабам съпеву: «Калі я жыў у манастыры у Вільні, мае вернікі з Беларускай Полацкай Епархіі любілі мяне. Там кожнае маё слова было законам. Ці я увайходзіў у царкву, ці выходзіў з яе, заўсёды я быў акружаны сотнямі людзей. Калі я служыў Літургію, съпев быў мастацкі, на чатыры хоры (г. зн. чатыры галасы)».³⁹

Вялікая шкода, што, ня гледзячы на такі росквіт царкоўнай музыкі у XVI-тым і пачатку XVII-га стаг., толькі малая колькасць музычных твораў была надрукаваная. Магчыма парабаўнайча малы лік друкарняў у Вялікім Княстве ў гэтым часе быў тату прычынаю.

2. Пэрыяд Віленскай Акадэміі (1620—1700).

У Уніяцкай царкве базыльянскія манахі адыгралі вялікую ролю ў галіне царкоўнай музыкі. У 1609 г. да іх перайшоў манастыр сьв. Троіцы ў Вільні; у 1613 г. яны атрымалі манастыр у Жыровіцах, а ў 1627 г. у Супрасльі. Творы Мяльцэўскага мелі вялікі посьпех на Беларусі і паза яе межамі: у Маскоўшчыне імі захапляўся сам патрыярх Нікан.⁴⁰ Базыльянне мелі практична манаполію друку літургічных музычных кніг. З каралеўскага двора ў Кракаве і Варшаве у Вільню прыбывала нямала ведамых музыкаў: Марцін Мяльчэўскі, Станіслаў Ружыцкі, напэўна адведалі Вільню; а Мікола Замарэвіч і Іван Зюскі там выкладалі. Іхніх лекцыяў слухалі шматлікія вучні ня толькі з Беларусі, але таксама з Польшчы, Кіева і Маскоўшчыны. Такім чынам, цераз сваіх студэнтаў, яны мелі вялікі уплыў на разьвіццё царкоўнай музыкі ў ўсіх гэтых краінах. У Вільню з Кіева прыйшоў Мікола Дылецкі (прыбл. 1630—1690), найбольш выбітны прадстаўнік Віленскай музычнай школы.⁴¹ Хоць уражэнец Кіева, Дылецкі большую частку свайго жыцця правёў на Беларусі. Ён студыяваў у Мяльчэўскага, Замарэвіча і Зюскага «царкоўныя съпевы Рымскай і Праваслаўнай цэрквой» у Кіеве і Варшаве. Ён пасъля стаўся сябрам Віленскай Акадэміі і «прачытаў шмат кніг аб музыцы». У 1677 г. вышла па польску ягоная праца з тэорыі музыкі пад назовам «Тога Злота».⁴² У 1679 г. вышла другое выданье гэтай

³⁹ Разумовский, оп. сіт., бач. 209.

⁴⁰ Н. Фіндейзен, оп. сіт., бач. 293, нататка 354.

⁴¹ Н. Фіндейзен, оп. сіт., бач. 293.

⁴² Пóўныя назоў кнігі ёсьць наступныя: „Toga Złata w nowej swiata metamorphosi szlachetnemu magistratowi Wilenskiemu na nowy rok przez Mikołaja Dileckiego akademika Wilenskiego ogłoszona w Wilnie, typis Franciskanis anno 1675”. Cf. K. Streicher, „Bibliografia polska” Tom XV, баč. 207.

⁴³ С. Смоленский, «Музикйская грамматика Н. Дилецкага» — Общ. Люб. Древ. Пис., СПбг. 1910.

кнігі у Смаленску, «ператлумачана на славянскі дыялект»; а трэцяе выданье убачыла съвет у Москве ў 1681 г. У гэтай кнізе Дылецкі займаецца асновамі заходніяй паліфоніі, а ў асаблівасці Вэнэцкай барокавай школы.⁴³ Тлумачнэне яе на расейскую мову мела вялікі ўплыў на ўвядзеньне заходніяй музыкі ў Москву. У 1675 г. Дылецкі, як і шмат іншых ягоных землякоў, выехаў у Москву, дзе займаў становішча рэгента ў прыватнай капліцы князя Рыгора Строганава, які быў вялікім паклоньнікам царкоўнай музыкі ў заходнім стылю. Дылецкі ёсьць меныш ведамы, як кампазытар. Захаваўся рукапіс ягонай адной «Херувімской» у адным зборніку з 1690—96 г., які цяпер знайходзіцца у музее у Цьверы.⁴⁴

Наставнік наўчыае харыстаў лінейнага съпеву. Полова XVII-га стаг. (З кнігі Дылецкага «Музикйская Грамматика»).

З іншых ведамых беларускіх съпевакоў гэтага часу трэба ўспомніць Яна Дзякоўскага, Яна Коклю з Полацку (каля 1657 г.) і дзяка Тызэнгаўза з Вільні (каля 1637 г.). Кокляў съпев вызываў подзіў у маскоўскага цара Аляксея Раманаў, які запрапанаваў Коклю ўступіць да яго на службу.⁴⁵ На усходзе Беларусі Унія распаўсюджвалася больш павольна і шмат праваслаўных мастакоў і вернікаў, хутчэй чым паддацца «лацінскай ерасі», шукалі апекі ў маскоўскага цара. Ня гледзячы на неспакойныя часы, царкоўная музыка працьвітала, асабліва ў аколіцах

⁴⁴ Н. Фіндейзен, оп. сіт., бач. 327 і наст.

⁴⁵ А. Преображенскій, оп. сіт., бач. 43-44.

Магілева, дзе было запісана шмат напеваў. Некалькі ірмалёгіянаў было уложеніа ў Віцебску, асабліва ў Маркавым манастыры.⁴⁶ Кутэйнскі манастыр каля Воршы славіўся сваімі музычнымі рукапісамі і сваей друкарні. Шмат ценных рукапісаў было вывезена ў 1654 г. ў Москву у Іверскі манастыр, адкуль яны пасля знайшли дарогу ў бібліятэку патрыярха Нікана ў Новым Ерузаліме.⁴⁷

Смаленск меў сваю музычную школу (Смаленскі напеў) і арганісты Казімерка Васілеўскі (каля 1670 г.) здабыў сабе там славу перад тым, чым выехаць у Москву.

У часе войнаў з Маскоўшчынай, якія працягваліся аж да канца XVII-га стагоддзя, шмат съпевакоў выехала з Беларусі ў Москву. Цэлых манастыры у Москве, як Іверскі і Новадзявічы, складаліся з беларусаў і далі свае назовы цэламу раду «літоўскіх» напеваў («Вяцкі», «Старасімонаўскі», «Іверскі» і т. д.). У архівах маскоўскіх хораў можна знайсці імёны многіх съпевакоў з «Літвы», шмат з якіх, як Ян Канюхоўскі і Ян Календа, былі без сумніву беларусамі.⁴⁸ Адным з такіх ведамых беларусаў быў Андрэй Беражанскі. Ён быў съпеваком у хоры, які ў 1652 г. прыехаў у Москву з Кіева.⁴⁹ Маскоўская князі і япіскапы стараліся адзін перад другім, каб мець у сваіх хорах съпевакоў з Вільні і Кіева. Патрыярх Нікан быў вялікім паклонінкам «штуцнага съпеву». Ён меў у сябе хор з пяці съпевакоў «з Польшчы», якія съпявалі нават па лаціне.⁵⁰ Нікан адмоўвіўся, не без ваганьняў, ад арганаў, аднак прысутнасць у Москве арганістата Казімеркі Васілеўскага паказвае, як далёка зойшла там заходняя мода, ная гледзячы на патрыяршую забарону. Сырыйскі д'якан Павал з Алеппо, які наведаў Маскоўшчыну у 1656 г., успамінае аб вялікім ліку «чужынцаў» у маскоўскіх царкоўных хорах.⁵¹

⁴⁶ G. Pichura, op. cit., p. 413-414.

⁴⁷ Гэтыя кнігі знаходзяцца у бібліятэцы Гісторычнага Музею ў Москве. Гл. «Каталог Собрания Знаменных и Нотных Рукописей Синодального Училища Церковного Пения» №. 1359-1381.

⁴⁸ Н. Фіндейзен, op. cit., бач. 308—309.

⁴⁹ «Он спісаў в Москву беларускую книгу «Ліфос», і жыў першональна на Троицком Подворье в Московском Кремле — а потым в Голутвінной Слободе за Москвой рекой». Гл. Разумовскій, op. cit., бач. 210.

⁵⁰ Разумовскій, op. cit., бач. 189.

⁵¹ Калі ён быў у Москве ў 1656 г. Павал з Алеппо адведаў «рускіх» манашак, якіх нязнаў посылі цар Аляксей у Новадзявічым манастыры. Ён быў захоплены іхнім съпевам: «У часе калі мы пакланяліся іконам, яны (г. зн. манашкі) съпявалі «Аксіон эстін» і гармонія тонаў і іхніх салодкіх галасоў была чудоўная» гл. Paul of Aleppo, „The Travels of Macarius, Patriarch of Antioch”, London 1829, Vol. II, page 271-272.

Новы стыль съпеву з ягонымі прывабнымі мелодыямі і, для маскоўскіх вушэй, новай гарманізацыяй, аказаўся такім папулярным, што ў канцы выціснуў зусім з ужытку стары Знаменны распей і распачаў новы перыяд «польскага» ўплыву ў маскоўскай царкоўнай музыцы, які трываў аж да 1725 г.

На толькі літургічныя напевы з Вільні аказаўся так папулярнымі, але таксама калядкі, канты з Багагласнікаў і псальмы ўвайшлі ў маскоўскія саборныя хоры і царскія капліцы. Мэтрычныя псальмы Сымона Пятроўскага-Сітніновіча з Полацку (1629—1680) былі згарманізаваныя на тры галасы згодна з беларускай традыцыйнай адным з маскоўскіх вучняў Дылецкага, Васілем Цітавым.⁵²

(4) «Хэрувімская» — Віленская Акадэмічная школа (XVII стагоддзе).

3. Заняпад (1725—1880).

Амаль бесперапынныя войны з Москвою і рост значэння Варшавы і Москвы, як культурных цэнтраў, прывялі беларускую царкоўную музыку да занепаду. У той час, калі праваслаўная інтэлігенцыя цягнула ўсё больш у бок Москвы, каталікі — уніяты і лаціннікі — былі падвергнутыя працесу ўсіленай палянізацыі, у выніку якога яны затрацілі шмат з свайго арыгінальнага і незалежнага характару. У XVIII-тым стагоддзі уніяцкія царкоўныя хоры, якія раней будзілі подзіў усіх, паступова апынуліся пад кірауніцтвам «дзяякоў», у большай частцы невукаў і некампетэнтных. Вось што піша аб тагачасным стане царкоўнай музыкі ў Вялікім Княстве Літоўскім Спікула: «Дзяякі часам былі вінаватыя ў сумніўных музычных практиках, ужываючы неадпаведні музычны матар'ял і ўводзячы розныя новасці, нікуды нягодныя як з літургічнага так і з музычнага пункту гледжання. Адной з такіх шырокага распаўсюджаных практикаў было съпяванье «Самуілку», або «Ерудытку».

⁵² Н. Фіндейзен, op. cit., бач. 294—302.

залімку». Гэтыя назовы адносяцца да неагранічанага акампаніяманту напеваў і гімнаў сьв. Літургіі і іншых службаў праз другі, а часам нават і трэці, голас, звычайна у інтарвалах адной трэцяй, пятай ці актавы. Многія з гэтых мэлёдый ў былі першапачаткова тэмамі паліфанічнай харавой музыкі, якія распаўсюдзіліся ў народзе і карысталіся там вялікім посьпехам, дзякуючы сваім параўнайчым простым і здаровыем гарманічным асновам. З часам паходжаньне і спосаб съпяваньня гэтых напеваў быў забыты, або аднесены памылкова да іншых крыніцаў, а музычная харавая партытура была заменена «Самуілкай».⁵³

Астаткі уніяцкіх харавых твораў у італіянскім стылю захаваліся у розных «Багагласніках» выдаваных у XVIII-тym стаг. у Жыровіцах і ў Супраслі. Усе яны маглі быць выконваныя або толькі хорам, або пры акампаніямэнце аргану. Некаторыя з гэтых «кантаў», як напр. «Віжу Ця на крэсце», «Красным дрэвам распятага» і «Маці Міласердзія» ёсць рэдкай прыгожасці і надзвычай урачыстыя.⁵⁴ Узрост значэння паралітургічных «кантаў» быў беспасярэдным вынікам практикі «ціхай» Літургіі, уведзенай уніятамі. Апёртыя на народных матывах, яны сталіся быццам спонтанічным выражэннем народнай пабожнасці. У «кантах» захаваўся нацыянальны элемент у часе, калі ён быў амаль зусім выкінены з чиста літургічных песніяў. Як глыбока ўкараніліся ў сэрцы народу напевы з Багагласнікаў съведчыць хоць-бы той факт, што сяньня шмат літургічных песніяў съпяваюцца на мэлёды «кантаў», асабліва у часе Вялікага Посту і Каляд.⁵⁵

У гэтым-жа стагодзьдзі многія уніяцкія цэрквы і манастыры ўвялі арганы, што дало прычыну да саркастычных заўвагаў з боку некаторых праваслаўных палемістаў. У інтэрмэдый (камічнай сцэнцы) напісанай праваслаўным ятіскапам Георгіем Каніскім у 1760 г. расказваецца, як крыху падпішы селянін увайшоў у каталіцкі касцёл і, пачуўшы музыку, пачаў танцеваць: «Аж вось пачалі званіць па нашаму да абедні, а па іхняму до мы. Вось я і пайшоў да касцёлу.

⁵³ E. Spikula: „Byzantine-Slav Liturgical Music — the Period of Choral Development” The Ark, Vol IV, No. 1, Stamford 1949, бац. 11-13.

⁵⁴ «Богагласник», Варшава 1936, бац. 109, 165 і 261. «Маці мілосердзія» ёсць таксама добра ведамая у беларускай вэрсіі а. Я. Германовіча, «Маці наша добрая».

⁵⁵ Гэтая практика ёсць асабліва распаўсюджаная сярод украінцаў у Галіцый. Яны съпяваюць Алілую перад Евангельлем на мэлёдью канту «У Назарэце», «Да ісполняцца» на тон каляндкі «Неба і земля», а «Херувімскую» на тон «Уже дакрэт падпісце».

Аж там як зайграюць, хто ў дудачкі, хто ў сьвісцёлачкі, а хто ў бубны. Вось я, праўда, ня быўшы ліх, дай пайшоў скакаць».⁵⁶

У канцы XVIII-га стаг. Базыльяне у Жыровіцах выдалі зборнік пабожных песніяў на польскай мове пад назовам «Славнэ кантычкі жыровецке». У гэтым манастыры манах Скальскі ўславіўся сваім добра ведамым гімнам «Жыровіцэ, ласк крыніцэ», які ня страдаў папулярнасці да сяньняшняга дня.⁵⁷ У Белай Падляскай ігумен Цімахвей Шчуроўскі (1740—1810) пісаў кантычкі ў чесьць сьв. Язафата Кунцэвіча. Найбольш ведамыя з іх ёсць «Послухайце, цо зробіла» і «Сьвентых цнут збёжэ і цудув велькіх явны», абедзьве з партытурай для аргану.⁵⁸ Шчуроўскі уфундаваў стыпэндыю у вышыні 6000 золотых дзяля ўтрыманья і ўзгадаванья чатырох хлапцоў, якія-б «съпевам славілі Бога перад мошчамі сьв. Язафата».

У Беластоку няведамы базыльянін улажыў мілагучную песнію «Бога верні голдовніцы» (Бога верныя малеце), а манастыр у Лесьнай, які знайходзіўся па суседзку, быў пладавітym асяродкам народнага съпеву. У 1824 г. паявіўся найбольш ведамы з беларускіх «кантаў», «О мой Божа, веру Табе», які магчыма быў напісаны езуіцкім музыкам.⁵⁹

Трэба асабліва падчыркнуць значэнне езуіцкіх, бернардынскіх, лазарысцкіх і іншых заkonных лацінскіх місіяў дзеля распаўсюджання заходняга ўплыву у Вялікім Княстве Літоўскім. Галоўнымі заданнямі місіянеры было працаведваць, выкладаць дзецям Закон Божы і наўчаньцам съпеву і літургічнай музыкі. Гэтая апошняя дзейнасць праводзілася амаль выключна ў польскай мове.⁶⁰ Некаторыя кантычкі з Вялікай

⁵⁶ Хрестаматыя па Старожытнай Беларускай Літаратуре, Акад. Навук БССР, Мінск 1959, бац. 382.

⁵⁷ „Bazylianie zaczęły utrzymywać szkoły i założyły ducharnię, z której wychodziły znane powszechnie owe kantryczki Żyrowieckie przez wszystkich używane na Litwie. Bazylian Skalski ułożył sławną oną pieśń nabożną, zaczynającą się od wierszy:

„Żyrowice łask krynice na świat wylały,

Gdy Maryję jak lilię na grusze ukazały...”

ктра, бędąc w ustach całego ludu, przypomina mu codzienność zupełną historię zjawienia się w tem miejscu cudownego obrazu i rozszerzenia czci jego po całym kraju” Cf. M. Balski, „Starożytna Polska”, Vol. III, Warszawa 1846, бац. 686.

⁵⁸ Cf. „Tym Szczurowski”, Encyklopedia Kościelna, Tom 37-38, Kraków 1903, бац. 367; Ks. Michał Dąbrowski: „O Świętym męczenniku Józefacie Arcybiskupie Połockim ułożona przez Księcia Tymoteusza Szczurowskiego Z. Sw. B. W., Superiora Klasztoru Bialskiego”, Kraków 1868.

⁵⁹ E. Karski: „Geschichte der Weissrussischen Volksdichtung und Literatur”. Berlin-Leipzig 1926, Seite 112.

га Княства знайшлі месца ў польських «канцыяналах» выдаваных айцамі Лазарыстамі Пятром Язэпам Гарштоўскім, Міхалам Рэймскім і перадусім Міхалам Мядушэўскім (1787—1868).⁶¹

Большасць літургічных кнігаў гэтага часу былі друкаваныя ў Львове і Пачаеве. У выніку гэтага ў цэлай Беларусі пачаў адчувацца украінскі ўплыў. Асабліва моцны быў гэты уплыў на Падлясьсі і Палесьсі, дзе ён існуе да сяньняшняга дня. Досьць паважнае музычнае жыццё існавала яшчэ ў Вільні і Магілеве, але нажаль мы маем аб ім вельмі мала дакументаў. Магілеву быў ведамы з сваіх кантаў, зборнікі якіх распаўсюдзіліся па ўсей Беларусі.⁶²

Адзін заходні падарожнік адведаў Магілеву у другой палове XVIII-га стаг. і ягонае апісаныне Службы Божай у мясцовым праваслаўным саборы выклікае ў нас настальгічны ўспаміны забытай славы: «Я прысутнічаў на рускай Літургіі ў саборы. Яна была простая і ўрачыстая: простая ў сваій ўнутранай будове, але бліскучая і пышная ў сваіх вонкавых хвормах. Там ня было ігры скрыпак і нават ніводнага солё сапрано, каб прыцягнуць увагу тысячи вернікаў. Усе, ад вялікага да малога, стаялі ціха і з пашанаю прыслухоўваліся да сьпеваў, малітваў і розных чытаńняў. Два хоры сьпевакоў, якія здаваліся ведаць толькі напевы старых грэцкіх Хрысьціянскіх тонаў, сипявалі ў перамежку: часамі яны сипявалі разам, а часам толькі адны сапраны, або іншыя галасы — дышканты, тэнары, альты і басы — але ўканцы яны заўсёды зыліваліся ў адзін суцэльны хор. Гарэлі сотні лімпадаў; сьвятары былі адзетыя ў пышныя вопраткі, а народ спакойны і поўны малітвунага настрою: ня было чутно нават шэпту і ніхто не марнаваў часу ў плётках, як гэта часта бывае ў нашых цэрквях... Усе стаялі ціха ў паставе поўнай пашаны перад іхнім Богам». ⁶³

Да канца гэтага пярыяду належыць цікавая фігура Канстанціна Мацесонскага (памёр у 1858

(5) Съпей падчас Праскамідзіі ў в. Кляшчэлі (прыблізна XVIII стаг.).

The image shows two staves of musical notation in G major. The top staff has lyrics in Belarusian: "Ми - ло - сер - ди - я две - ри - ми - ло - - сер - ди - я две - - ри". The bottom staff has lyrics: "от - вер - зи нам, от - вер - зи нам ала - го - сло - вен - на - я". The notation consists of vertical stems with small horizontal dashes indicating pitch and rhythm.

г.), які выехаў з Беларусі ў Ужгарад (Закарпацкая Украіна).⁶⁴ Там ён ня толькі зразфармаваў хор у мясцовы саборы, але ўвёў шмат беларускіх напеваў, якія хутка распаўсюдзіліся сярод мясцовага насельніцтва і былі ім прысвоены.⁶⁵

Канчатковая акупацыя Беларусі Москвою (1795 г.) і зынішчэнне Уніяцкай Царквы (1839 г.) зачынілі гэты даволі нявыдайны пэрыяд палінізацыі беларускай царкоўнай музыкі, каб замяніць яго маскоўскім уплывам, больш плодным з музычнага пункту гледжаньня. Кіраўнікі хораў, узгадаваныя на традыцыйных царскай і сынадальнай капэльляў Львова (1789—1870) і Бахмецева (1807—1901), спрычыніліся шмат да ўзыняцца ўзроўню царкоўнага сьпеву на Беларусі. Было напісана шмат гарманізацый мясцовых адменаў, бо кожны горад хацеў мець свой собскі «напев». З гэтага часу паходзяць г. зв. Менскі, Жыровіцкі і Віленскі «напевы».⁶⁶ Іхні характар быў

⁶⁴ Ф. Стешко: «Церковна музика на Підкарпатскай Русі», Журнал «Просвіта», Ужгород, річинк XII, 1936.

⁶⁵ Кантакты паміж Яблочынскім манастыром на Падлясьсі і Закарпацкай Украінай былі асабліва ажыўленымі ў пачатку XX-га стаг., калі шмат працаслаўных місіянераў паехала адтуль каб працаўаць паміж закарпацкіх уніятаў. Яны прывезлы з сабою туды многа беларускіх напеваў. Гл. Яблочынскую «Херувімскую» ў «Зборніку» (рыхт. да друку) Лёндан.

⁶⁶ Важна разрозніць паміж «распевамі» і «напевамі». Пад распевам мы разумеем поўны цыкл літургічных сьпеваў незалежнага характеру (напр., Знаменны, Кіева-Літоўскі, Грэцкі і т. д.). Напевы ж зьяўляюцца мясцовыми адменамі малёдзяյу ўзятых з аднаго з гэтых цыкліў (напр., Жыровіцкі напев зьяўляецца адменай Кіева-Літоўскага распеву). Часамі, як у выпадку Супрасльскага цыкллю, цяжка сказаць, ці яго трэба аднесці да разраду распеву, ці напеваў. Пасля павярхонага агляду Супрасльскага Ірмалёгіяна, думаецца, што яго трэба аднісці з хутчэй да распеву. Некаторыя мясцовыя малёдзяйны часам таксама называюцца напевамі, але ў большасці выпадкаў яны зьяўляюцца творамі наведавальных кампазытараў. Сапраўдныя напевы, або адмены распеву, не павінны ніколі быць зъмешванымі з гэтымі псеўда-напевамі.

тыповым адбіткам салодка-сэнтымантальнага стылю, які быў тады ў модзе і які яшчэ да гэтага часу цешыцца пэўнай папулярнасцю на Беларусі і ў Маскоўшчыне. Сур'ёзныя кампазытары, якія-б былі здольныя прадаўжаць працу ў галіне царкоўнай музыкі ў беларускім нацыянальным духу, амаль не існавалі. Паколькі на Беларусі ня было добрых музычных школаў, усе больш здольныя вучні высыпаліся ў Маскоў-

шчыну. Літургічныя творы Міхаіла Глінкі з Смаленску (1804—1857), які напісаў прыгожую «Херувімскую», былі паводле свайго духу поўнасцю маскоўскімі. Мы ня ведаем прозывіща ніякага іншага кампазытара, які-б стварыў у гэтым часе нешта годнае ўвагі ў галіне царкоўнай музыкі.

Г. Піхура

(Далей будзе).

КАЗАНЬНЕ НА 25-га САКАВІКА

Магчыма прыходзілася вам калі быць на вялікім канцэрце, дзе галасы музычных прыладаў, пад кіраўніцтвам умелага дырыгента, зьліваюцца ў адну магутную малёдью, якая пераймае нас да глыбі душы і пераносіць да вышэйшага, лепшага съвету. Мы ня чуем у гэтай музыцы гуку паасобных прыладаў, а толькі адно гарманічнае цэлае. Няхай толькі парвецца найменышая струна ў апошнія скрыпцы і адразу ўрываецца ў музыку няпрыемны скрыгат, які парушае ўесь парадак і псуе гармонію.

Нешта падобнае назіраецца у цэлым сусьевце, які сваей прыгожасцю і парадкам адлюстроўвае бесканечны розум Таго, Хто яго стварыў. Съвет зъяўляецца быццам адной вялікай песеннай на Божую славу. Нядарам натхнёны паслыміст, гледзячы на прыгожасць съвету, усклікнуў у захапленыні:

Нябёсы апавядаюць славу Божую
І Прасторы выяўляюць творчасць рук Ягоных.
(Пс. 18).

Паколькі ўесь съвет ёсьць адлюстраванынем велічы Божай, дык чалавек ёсьць ім у асаблівасці; бо ўсе рэчы славяць Бога сваім існаванынем, а людзі хваляць Яго разумна. Таму ў іншым месцы паслыміст кажа:

Пляскайце ў далоні, ўсе народы,
С্পявайце Богу ў радасці вялікай.
(Пс. 46).

Бог аднак ёсьць бесканечны ў сваей дасканаласці, а мы агранічныя. Дзеля гэтага захацець наш Тварэц падзяліць усіх людзей на асобныя групы, на народы, даючы кожнаму з іх сваю мову, характеристар і іншыя асаблівія дараўаныні. Развіваючы гэтыя даныя яму ад Бога дары, кожны народ гэтым самым хваліць свайго Тварца, а ўсе яны зъліваюцца ў адну магутную песеньню на Божую славу. У гэтым вялікім хоры, быццам у вялікай сям'і, няма нікога лішняга: кожны мае сваё належнае месца і вы ня можаце выкінуць нікога, не папсаваўшы гармоніі.

Падзяліўши людзей на народы, Уседобры Бог улажыў у сэрца кожнага чалавека асаблівую любоў да таго краю, дзе радзіліся ягоныя бацькі; любоў да народу, які жыве ў гэтым краю, а таксама да мовы, на якой гаворыць гэты народ і на якой ён сам пачуў першыя ласкавыя слова з вуснаў сваей маці. Мы завем гэты край «Бацькаўшчынай».

Слова «Бацькаўшчына» паходзіць ад «бацькі». Ці-ж можа быць даражэйшае слова ў нашым слоўніку? Бацькам, або Айцом Нябесным, мы называем Бога, які нас стварыў. Бацькамі мы называем тых найдаражэйшых нам людзей, якія нам далі гэтае дачаснае жыццё. Дык і Бацькаўшчына таксама цесна звязана з дарам жыцця, бо інакш мы-б яе так не назвалі. Праўда, яна нам не дae жыцця, але затое мы ўрасцілі ў яе, быццам дрэва карэнімі, і чэрпаем з яе жыватворчыя сокі. Бо толькі на грунце Бацькаўшчыны, у акружэнні свайго народу, агрэтыя ўплыўні праменінамі роднае мовы, мы можам вырасці на паўнавартасных адзінак. Нешчасливыя той, хто дабравольна адрэзвае сябе ад гэтих родных жыватворчых крыніцаў і прадаецца чужынцам: ён быццам бясплоднае дрэва, якое ніколі ня можа поўнасцю расціцьсі і прынесыці пладоў. Любоў Бацькаўшчыны ёсьць нечымсьці прыродным для чалавека, дарам Божым. Таму той, хто чураецца сваей бацькаўшчыны, зъяўляецца вырадкам.

Калі-б хто сумняваўся ў гэтым, дык хай паслуhaе, што кожа святы Павал. Гэты вялікі Апостал, які столькі папрацаў сярод іншых народаў дзеля праўды Хрыстовай і які ўканцы аддаў сваё жыццё за Хрыста, праз ўсё жыццё аставаўся патрыётам жыдоўскага народа. Насколько вялікая была ягоная любоў свайго народу, мы можам бачыць у ягоным лісце да Рымлянаў: «Праўду кажу ў Хрысьце, не маню; съведчыць мне сумленыне маё ў Духу Святым, што вялікі для мяне сум і мука няўстанная сэр-

цу майму: бо я-б хацеў сам быць адлучаным ад Хрыста за братоў маіх, родных мне целам, якія ёсьць Ізраільцяне». (Рым. 9, 1-3).

У святле вышэй сказанага як-ж апраўдзіва і прыгожа гучасьць слова нашага вялікага паэта Пранцішка Багушэвіча: «Мова наша святая, бо яна нам ад Бога даная».

У вялікай сям'і народаў съвету ёсьць таксама і Беларускі Народ. Раз Бог захацеў, каб Беларускі народ існаваў, дык у сваім адвечным плянне Бог мае для яго асобае месца і мэту. Відаць, наш народ мае свае асаблівасці і дары, якія робяць яго іншым ад других народаў. Не даваць яму жыць свабодна і разъвіваць гэтыя Божыя дары ёсьць безумоўна грахом і праступкам.

Калі 46 год таму назад, 25-га Сакавіка 1918-га году, Беларускі Народ заявіў, што хоча быць гаспадаром свайго лёсу, ён дамагаўся толькі таго, што яму па справядлівасці належыцца. Ён хацеў быць тым, чым яго стварыў Бог. Таму гэты дзень зьяўляецца для ўсіх беларусаў, дзе-бы яны ня былі, сымбалям іхніх найбольш запаветных імкненіяў.

Так ёсьць на гэтым съвеце, што калі мы збунтаемся супроты Бога, дык мы таксама становімся ворагамі іншых людзей, бо тады для нас няма нічога съвятога, акрамя собскага інтэрэсу. У адносінах паміж народамі гэта прайяўляецца ў форме неабмежаванага шавінізму, які змушае людзей лічыць свой народ за найлепшы і адмаўляе права на існаванье іншым.

Беларускаму народу было якраз адмоўлена права на існаванье. Маладая беларуская дзяржава была здушаная перад тым, чым яна магла акрэпнучыць. Аднак мы не павінны зайдзросыць лёсу тых, якія не далі нам жыць свабодна. Не шукайма таксама помсты: супроты іх съведчаць перад Богам сълёзы і цярпенні мільёнаў тых, якіх яны анешчасльвілі. Лепш малемся за іх, каб яны зноў зъвярнулі свае сэрцы да Бога і каб адзін дзень мы ўсё маглі быць тым, чым мы павінны быць: дзяцьмі адной сям'і, дзе бацькам ёсьць сам Бог.

Адначасова верым у справядлівасць Божую. Дамагаймася таго, што нам справядліва належыцца і Бог нам дапаможа.

Гэтая вера у справядлівасць Божую і надзея на лепшую долю Беларускага Народу асабліва патрэбная нам тут на выгнанні. Будучы адарваннымі ад Бацькаўшчыны і акружанымі столькімі спакусамі, мы можам вельмі лёгка зъняверыцца і пакінуць усё беларускае. Не рабем гэтага. Беларусь патрэбная перадусім для нас саміх. Калі мы забудземся пра яе, дык мы страцім нешта з нашай чалавечай вартасці: нам тады не асташ-

нецца нічога іншага, як уключыцца ў вялікую масу тых, чыйё адзінай мэтай жыцьця ёсьць пагоня за матар'яльным дабрабытам. Але Беларусь таксама патрабуе нас. Не забываймася, чаму мы цяпер на чужыне і што мы апнуліся тут не дабравольна. Памятайма аб нашых братох на Бацькаўшчыне і будзем рабіць тое на карысць Беларусі, чаго яны там ня ў стане цяпер рабіць. Мы павінны быць амбасадарамі Беларусі у вольным съвеце, не даючы заснуць сумленню іншых народаў і пагадзіцца з фактам, што наша Бацькаўшчына да гэтага часу церпіць у няволі.

Успомнім выгнанчы жыдоўскі народ, які, будучы ў бабіёнскай няволі, казаў вуснамі свайго псальміста:

Калі забуду цябе, Ерузалім,
Хай адсохне правіца мая,

Хай язык мой прыліпне да гаранті маей;
Калі ня буду помніць цябе,

Калі не пастаўлю Ерузалім
З найвышэйшую радасцьцю маю.

Хацеў-бы скончыць гэтае казаньне ноткай рабасці. Так здарылася, што прагалошаныне незалежнасці Беларусі адбылася ў дзень, калі Святая Царква абходзіць вялікае съвята Дабравешчання. У гэты дзень мы ўспамінаем тое вялікае здарэньне, калі Архангел Гаврыіл абвесьціў Найсвяцейшай Дзеве Марыі, што яна станецца Маткаю Бога. Гэта і ёсьць тая Добрая Вестка, якой чакала ўсё чалавецтва, бо з прыходам на съвет Госпада Нашага Ісуса Хрыста мінула панаванье граху і людзі зноў маюць магчымасць стацца дзецьмі Божымі.

Безумоўна, тут супадзеніне датаў прыпадковае. Нам аднак усё-ж такі хацелася-б уважаць наша нацыянальнае съвята, як добрую вестку, якая прарочыць для Беларускага Народу лепшую, шчасльвую будучыню. Маючы ў сабе такое абязанье лепшай долі, нам лягчэй перанесыці цяжкасці цяперашняга часу.

А цяпер, паколькі наша съвята прыпадае ў дзень Дабравешчання, паручым асабліва сябе і ўвесі Беларускі Народ Найсвяцейшай Багародзіцы Дзеве Марыі, якая зъяўляецца Маткаю нашага сапраўднага Жыцця, Госпада і Бога і Збаўцы Нашага Ісуса Хрыста. Хай Яна глянне міласерна на Ейны верны Беларускі народ і паблагаславіць яго з Жыровіцай, Смаленска, Вострай Брамы і Менска і хай вымаліць для яго лепшую долю! А мы ведаєм, што малітва Маці да свайго Боскага Сына можа ўсё.

а. Аляксандар Надсон

Добры пастыр — Віктар Шутовіч

Радз. 27. X. 1890 г. Памёр 1. III. 1960 г.

Сапраўды годна і справядліва зрабілі Пралат Татарыновіч і В. Карасевіч, што далі свае зацемкі аб а. Віктару Шутовічу («Зыніч» 76 — 1964). Шчасльва такжа здарылася, што атрыманы поўныя весткі аб апошніх падзеях і съмерці нашага Слаўнага Барадзьбіта ў Барысаве.

З свайго боку я пачуваюся да абавязку дала-
жыць тое, што ведама мне як найбліжэйшаму
таварышу Віктара ў нашай маладосьці. Я меў
шчасльце быць у групе аднагодкаў беларусаў з
1890 (Шутовіч, Аўгустыновіч, Степовіч і Г.), а
былі мы ў духоўнай Сэмінары ў Вільні (1909—
1913) — калегі і прыяцелі. Стэповіч захварэў
і адстаў ад нас на год, на яго месца прылучыўся
В. Раманоўскі.

Шутовіч тады выглядаў зусім па-дзіцячаму:
яснавалосы, чырвоненкі, пущулаваты, з усьмеш-
кай адкрытай, шчырай і мілай. Ён быў неабход-
ным таварышам нашага бравага юнацтва. Дзеля
павольнай беларускай рухомасці некатарыя
уважалі Шутовіча за флегматыка, але ён, хоць
нявысокага росту, сваей сілай мускулаў і харак-
тару прымушаў пераросших з ім лічыцца. Пом-
нню, як калісці Віктар аддаяўся съмяхуном і
крытыкам: «... і дурань съмлечца, як разумнаму-
ня ўдаецца».

Тут мушу аднатаўца здарэньне, якое не за-
бываецца. Нас у камэры (цэлі) 16-ай было 12 ма-
лайцоў: там была спальня і прыватная навука.
Якраз былі запусты, год 1910: час вольны ад на-
вукі і набажэнстваў. Увайшло тады ў кепскі
звычай, што той-іншы студэнт зьбіраў у папя-
ровы мяшочак луску ад гарэхаў, лупіну ад яблы-

каў і інш. і цікаваў укінуць у чужую спальню,
дый спрытна ўцеч. Дык вось адзін наш «вораг»,
Язэп Б., скрадываўся да нашага 16-га нумару.
Бедны, ён не бачыў, што за ім скрадываўся наш
Шутовіч. І толькі той госьць браўся адчыніць
нашыя дзверы, як Шутовіч наскочыў і ўкінуў
таго з мяшочкам у нашу хату! — што-ж з ім
зрабіць? А ён трymаў у руках доказ сваей злой
волі...

Нехта крыкнуў: «Ахрысьціць яго!»

Добра! Пакуль таго інтузу трymалі, Шутовіч
выскачыў з вядром да ляватару (кран быў суп-
раць нашых дзівярэй), нацадзіў поўнае вядро
халоднай вады і ўрачыста выліў на галаву не-
шчаснага чалавека!.. Але толькі Шутовіч кан-
чаў хрост, як адчыніліся дзверы і... на парозе
стаяў сам рэктар!!! Усе здрантвелі. Рэктар быў
вялізарны і грозны. Чакалі, што з ягоных вус-
наў выбухне гром і ўдэрць пярун. — Але ўсё
кончылася нічым, бо рэктар-Юпітар, каб ня згу-
біць павагі і не разрагатацца, адступіў за дзів-
рэі і зьбег ад усей камічнасці сцэны.

Вось бачым, які быў Шутовіч.

Віктар меў чудоўны першы тэнар: у хоры
браў лёгка найвышэйшыя тоны і ніколі ня пуд-
лаваў і ня мучыўся. Ягоныя лёгкія, як каваль-
скія мяхі, былі проста нявычэрпнымі, а галасныя
струны — моцнымі і далікатнымі. Солё съплюваў
бязупынна, але часцей сам сабе: нялягка было
ўпраціць, каб пяяў пры другіх — ня любіў фар-
сіць. Я ня мог наслухацца ягоных беларускіх
песьняў. Асабліва запамяталася ў ягоным артыс-
тычным выкананні песьня: «Жыў на съвеце

ПАВЕДАМЛЕНИЕ

Гэтым хочам паведаміць пра выхад з друку 2-ой кнігі
«ЗАПІСАЎ» Беларускага Інстытуту Навукі й Мастацтва. Кні-
га абыймае 214 бачынкі і утрымоўвае цікавы матарыял з
розных галінаў беларусаведы. Яна каштуюе 3 ам. даляры або
раўнавартасць у іншаземнай валюце. «ЗАПІСЫ» можна на-
быць у прадстаўнікоў «Бацькаўшчыны» адпаведнай краіны.
З свайго боку просім паважаных прадстаўнікоў «Бацькаўшчы-
ны» выручаныя грошы за «ЗАПІСЫ» пераказваць на наступ-
нае банкавае конто:

Weissruthenisches Institut für Kunst und Wissenschaft, e. V.
Konto Nr. 377612, Bayerische Hypotheken- und Wechsel-Bank,
München (Deutschland)

Адміністрацыя БІНІМ

Ляўон». І, сапраўды, хто праслухаў усю гэтую песьню, таму ўканцы вычувалася ясна, што «Ляўоны ў нас не пазводзяцца»!

Вучыўся Шутовіч сярэдня: ня блішчэй і не западаў, а ішоў роўна, нікому не завідуючы і не канкуруючы. Наагул, ён заўсёды быў нармальным вучням і чалавекам. Дый такія людзі становівіць хрыбет грамадзтва: цэлы свой век трываюць на адказных пазыцыях і спаўняюць абавязкі да апошняга дня. Аб такіх уласна Гасподзь сказаў: «Добра, слуга добры і верны: ты ў малым быў верны, а Я над вялікім паставлю цябе. — Увайдзі ў хвалу Госпада твойго!»

Віктар Шутовіч з вёскі Шутавіч, Смаргонскай парахві, вырас сапраўды на лоне прыроды — між палёў і лясоў — пасыў статак, памагаў бацьку ў гаспадарцы, матцы і сёстрам у хаце — печ абаранкі (у Смаргонях і аколіцах пяклі абаранкі на продаж). Аднак хлапца цягнула да сябе кнішка: ён скончыў школку народную і гарадскую і пайшоў у духоўную Сэмінарыю.

Віктар змоладу адзначаўся здароўем і сілай. Пасыль навукі ў Сэмінарыі, каб не апусціцца, ён паводле методы Мюллера практикаваў швэдзкую гімнастыку і масаж. Зрэшта, будучы на парафіі, ня чураўся фізычнай працы. Жыцьцё вёў цвярозае і дзеяне: ні табака, ні карты, ні алькаголь яго не ўцягнулі, а наймілейшым яго таварыствам была беларуская вёска. Сам, вясковы выхаванак, Віктар знаў усе патрэбы сялян: умеў выслухаць і парадзіць, памагчы і пацешыць. Шутовічу добра было праўбываць з беларускімі людзьмі — ад малога да старога. Ён становіўся адным з іх: усе яго лічылі сваім і роўным — то бацькам, то братам. — Гэтак ён вучыў нашых ўсіх людзей жыць па-людзку, жыцьцём лепшым, разумнейшым і веселейшым. А ягоная песьня чаравала ўсіх: ад яго вучыліся цаніць і любіць сваю родную песьню і яна гримела па ўсей Барадзеніцкай парафіі.

З малых гадоў Шутовіч быў прывыкшы да працы (як казалі, «эдаравяка»): вось ён, перайшоўшы праз прамежныя стады і месцы, трапіў на свой грунт — у Барадзенічы. Гэта была вясковая парафія ў Браслаўскім павеце, у лясох, недалёка граніцы Летувы і Латвіі. Увесь быт тутака быў, можна назваць, «патрыархальны»: тут ня выветрыліся яшчэ старыя беларускія традыцыі. Дык якраз на такім добрым грунце трэба было сеяць здаровыя зерніты. І Шутовіч гэта зразумеў і ўзяўся з усей энэргіяй, воляй і ахвотай, а такжা з радасцю.

Каб Бог нам даў болей таких сумленных працоўнікоў, адраджэннне Беларусі было-б запэўнена і ўскорана.

*

Разважаючы ўсё сказанае, мы муселі-б спадзявацца вельмі памысных вынікаў з дзеянась-

ці а. Віктара Шутовіча. Аднак-жа ён, хоць умела і ахвярна працаваў да самай съмерці, праз свае 70 г. жыцьця даканаў надта ня шмат... Калі мы станем у думках пад ягоным помнікам, дык пачуем пякучы жаль, чаму такія выдатныя людзі, як Абрантовіч, Цікота, Станкевіч, Гадлеўскі і гэтулькі здольных адзінак і вось магутны волат працы, а. Віктар Шутовіч, проста, здаецца, не пакінулі съледу свайго жыцьця?

Адказ на гэта даецца ў апісаныні В. Карасэвіча ў «Зыніч»: там бачым, колькі было ў дзеянасьці съвітара. В. Шутовіч перашкодаў — варожых подступаў, ніzkай злосці і чыста фарызэйскага фальшу.

Найлепшы капітан на параплаве не даедзе памысна да мяты, калі ў часе падарожы знайдзеца варожая banda, якая будзе бунтаваць матросаў, пісаваць машыны, выклікаць пажар і наагул шкодзіць караблю і камандзе.

Таксама і стараны гаспадар не атрымае добрага выніку ў працы, калі суседзі будуць злосна пісаваць агарожы, пускаць у шкоду съвіней і наагул зьдзекавацца над ім.

Мне здарылася ў апошніх гадох працы кс. Шутовіча ў Барадзенічах (1927—28) бачыць усе абставіны і вынікі ягонай там дзеянасьці. На 40-гадзінным набажэнстве, калі прыходзілася там спавяданц да 10-ці гадзін у дзень, усе людзі спавядаліся па-беларуску. На сваім казаньні я бачыў, як уважна людзі слухалі Божае слова ў роднай мове. Наагул, а. Шутовіч дзеіў у парафіі як Добры Пастыр і як разумны бацька ў сям'і. Аднак я бачыў, што вялікая будыніна прызначана на беларускую школу і тады ўжо стаяла пад дахам, была недакончаная, бо адміністрацыя налажыла сваю цяжкую руку і замарозіла далейшую работу. Так гэта трывала да выгнання кс. Шуторіча з Барадзеніч і пасыль ўжо будынак быў «адмарожаны» на польскую школу!

І як назваць усе кавэрзы паліцыі, польскага духавенства і інтэлігенцыі? Гэта быўнейкі фатальны чад польскага грамадзтва. Рабілі нам вялікую крыду бяз нікай карысці для сябе, ні для каталіцкай веры, а ўважалі, што дзеюць з «чыстым» сумленнем. Ламалі нашае прыроднае права да адраджэння, засланяючыся сваім «Божым» правам, якое тлумачылі ў свою нацыянальную карысць. Польская інтэлігенцыя ужывала розныя способы няпраўды, прычэпкі, зьдезеку, насымешкі і іншыя чыста хамскія мэтады барадзьбы з намі, забываючыся аб сваей традыцыйнай рыцарскасці і гонары...

І кс. Шутовіча мучылі і каралі націкам адміністрацыі, пагрозамі, байкотам і ўсякімі спосабамі, каб застрашыць і яго і людзей-парафіян, а такжা збунтаваць супраць яго народ і г. д. Калі і гэта не памагло, яго беспадстаўна выгналі з Барадзеніч.

Пасьля гэтага я ўжо толькі выпадкова спатыкаўся з Шутовічам у Вільні, як аб гэтым ён сам успамінае ў сваіх лістох. Ізноў-жа, вярнуўшыся ў 1936 г. з Кітаю ў Вільню, я пару разоў бачыў Шутовіча. Ён, праўда, быў тойсамы наш чалавек. Але адчувалася, што гэта — дрэва, якое падчас багатага цвёту перасадзілі на благі грунт і яно там непамерна мучыцца. Такім ужо аставалася ўсё далейшае жыццё а. Віктара.

У 1938 г. мяне таксама выгналі з Вільні, а на пачатку 1939-га мая законная ўлада паслала мяне ізноў у Манджурыю. Там зьбегла 10 гадоў маеі інтэнсыўнай працы ў Харбіне, а пасьля 6 гадоў з лішкай «адпачынку» ў турме і лягерях Сібіру (чытай маю кніжку «Кітай—Сібір—Масква»). У гэтым часе ў мяне абарвалася ўсякая сувязь з усімі блізкімі ў Беларусі.

І вось, калі я быў назначаны на свабоду ў 1955 г. і трапіў уканцы ў Разанскую обласць, у лягеры Потьма я неспадзянавана атрымаў пасылку ад сястры а. Віктара і грашовую дапамогу. Я нават ня ведаю, скуль яна атрымала мой адрес. Праз ейную добрасць я мог падправіць аслабеўшую сілу, якая ў мяне тады зусім занікала і гэта дачакаць свабоды.

Там прыдaryлася і другая неспадзянка: я

нечакана атрымаў з Вільні пісьмо ад кс. Віктора Шутовіча! Пісаў у сакавіку 1955 г., што вярнуўся з высылкі і што мог у Вільні у Вострай Браме адпраўляць сів. літургію. Усё гэтае пісьмо было ўложана паводле належнай у савецкіх варунках асьцярожнасці, што «жыў-здароў і кланяюся...» і больш ніякіх важнейших вестак. Я яму адразу адпісаў і ўжо больш у нас кантакту ня было. У Вільні ён быў, відаць, нядоўга.

*

Апэлюю да ўсіх людзей добрай волі, хто-бы ведаў штосьці важнае з жыцця Змагара-Мучаніка за справу рэлігійна-народную, каб адцеміў і даў да другу ў «Божым Шляхам» ці ў іншых часапісах. Можа Бог дасць магчымасць выдаць такія ўспаміны асобнай «мэморыяльнай» кніжкай, каб увекавечніць памяць Дастойнага добра га пастыра Віктара Шутовіча.

Вельмі пахвальны і добры ўчынок зрабілі тыя людзі, што паставілі прыгожы помнік на магіле а. Віктара ў Барысаве. Але, «каб не пагасці зоркі ў небе», належыць такжэ запісаць ўсё годнае памяці пра нашага славнага Гэроя.

«Вечны пакой! Вечная памяць!»

а. Я. Германовіч

Адносіны вучоных хэмікаў да Бога і рэлігіі

(Працяг)

Дюма (Dumas) Жан-Андрэй (1800—1844). Выдатны французскі прафэсар хэміі ў Парыжу, адкрыў мэтады азначэння згушчэння і адпадкаў у арганічнай матэрыі, азначыў атамную вагу шматлікіх элемэнтаў і інші. Быў веруючым католікам і пры розных нагодах выказваў свае рэлігійныя перакананыні. Прамаўляючы над гробам Фараадэя, казаў: «Бог зрабіў ўсё паводзяліку, меры і вагі. Гэтыя слова з кнігі Прамудрасці маюць больш за 2000 гадоў і хэмікі знайдзяць у іх заўсёды верны сказ, асабліва ясны ў нашых днёх, калі хэмікі выяўляюць тыя найменшыя дрыбіны, з якіх складаецца цела».

Бусінголь (Boussingault) Ян-Баптіст-Язэп (1802—1887). Французскі хэмік і гэнлёт, акадэмік. Шмат працаўваў разам з Лібігам у галіне арганічнай хэміі. Быў веруючым і практыкуючым.

Лібіг (Libig) Юстын (1803—1873). Нямецкі хэмік, асабліва ведамыя ягоныя адкрыцці адносна земляробства і харчаваньня. Стараючыся захаваць угнаеныні глебы ад хуткага разлажэння, выявіў што яно ўжо зьдзейснена ў прыродзе. У звязку з гэтым пісаў: «Я быў згрышыў супраць мудрасці Стварыцеля і атрымаў за гэта спраядлівае пакаранье. Я хацеў папра-

віць Яго твор і ў маёй сълепаце мне здавалася, што ў цудоўным ланцуго закону, якія прыміцца ўжыць да паверхні Зямлі і робяць яго заўсёды съвежым, забытае адно зъяно, якое я, слабы і бясцільны чарвяк, павінен дапоўніць. Але сталася сапраўды цудоўным спосабам так, што думка аб існаваныні такога закону, якога людзкі розум да таго часу не заўважыў, съцвярджалася шматлікімі фактамі. Аднак факты, якія гаварылі аб праўдзе, былі або нямымі, або ня чулася, што яны кажуць і рабіліся памылку. Так было і са мною».

Граам (Graham) Тамаш (1805—1869). Першаклясны ангельскі хэмік. Вельмі вартасныя ягоныя досьледы адносна паліatomнасці, дыфузіі газаў і цечак, дыялізы і інш. Быў веруючым.

Пэллюз (Pelouze) Тэафіль-Юлі (1807—1867). Французскі хэмік, вынаходнік нітрасальфатаў, таніны Пэллюза, спарашкаванае ваты. Удасканаліў прадукцыю цукру і наагул сваімі працамі ў арганічнай хэміі заняў пачэнснае месца. Быў веруючым і умёρ пахрысьціянску.

Бунзэн (Bunsen) Робэрт-Вільгэльм (1811—1899). Нямецкі хэмік, які мае вялікія заслугі ў фотахэміі, зрабіў шмат вынаходаў. Ягоныя ре-

лігійныя пагляды наведамыя, але праўдападобна быў агностыкам.

Собрэро (Sobrero) Асканіё (1812—1888). Італьянскі хэмік, які вынайшоў нітрогліцырыну, гвайяколь, нітромуоніт і інш. На ўсю Італію ён быў ведамы, як «вельмі пабожны чалавек».

Фрэмі (Fremy) Эдмунд (1814—1894). Францускі вучоны інжынер, які сваімі шматлікімі доследамі шмат прычыніўся да т. зв. мадэрнае хэміі, удасканаліў квантывататыўную аналізу. Быў веруючым і ўмёром паходы на хемію.

Гэрард (Gerhardt) Шарль (1816—1856). Выдатны францускі хэмік, які шмат працаў для ўстаўлення новае дэтэрмінацыі атамічнага цяжару. Адносна Бога і правіду няраз прынагодна выказваў свае думкі, але ў няясны спосаб, аднак недаверкам на быў.

Вурц (Wurtz) Карль-Адольф (1817—1884). Францускі хэмік з Альзасы, зрабіў шмат адкрыццяў у розных галінах хэміі. Быў пратэстантам ліберальнаага кірунку, аднак быў веруючым, прызнаў несъмяротнасць душы.

Дэвіль-сан-Клер (Deville-Saint-Claire) Гэнрых (1818—1881). Францускі хэмік, увекавечніў сваё імя працамі адносна металургіі, увёў пяцьце хэмічнае раўнавагі, вынайшоў фабрыка-

цию алюмінія. Падобна да свайго брата гэалёга быў верны каталіцкай рэлігіі, не зважаючы на ўсе пагрозы, якія гэтым былі звязаны ў часе рэвалюцыйных рухаў.

Кольбэ (Kolbe) Адольф-Вільгэльм-Гэрман (1818—1884). Выдатны німецкі хэмік, ведамы з сваіх шматлікіх сынтэзаў і арганічных камбінацый. Быў веруючым, хоць і непрактыкуючым.

Каур (Cahours) Аўгуст-Андрэй-Тамаш (1818—1891). Францускі хэмік ведамы з сваіх працаў у галіне арганічнае хэміі. Быў глыбокарэлігійным католікам.

Фрэзеніюс (Fresenius) Карл-Рэмігі (1818—1897). Німецкі вучоны, які вызначыўся сваімі працамі ў галіне аналітычнае хэміі; зрабіў шмат удасканаленняў метадаў аналіза.

Петтэнкофер (Pettenkofer) Макс (1818—1901).

Тэнар (Thenard) Арнольд-Павал-Эдмунд (1819—1884). Францускі хэмік, сын выдатнага хэміка Людовіка-Яакава і так-же веруючы, як бацька. Быў акадэмікам.

Респігі (Respighi) Лаўрэн (1824—1889). Італьянскі астраном і хэмік, асновапаложнік астрономіі. Быў шчыра веруючым і адданы папе Пію IX, дзеля сваіх рэлігійных перакананьняў двойчы адкінуў тэкст масонскае прысягі, які ад яго вымагаў тагачасны італьянскі ўрад. *Л. Г.*

Што чужкія пішуць аб нас?

Увага Рэдакцыі: Зъмешчаем бяз перакладу харкавскую крытыку «Успамінаў» а. Я. Г. з часопісу «Украінец в Австралиі», ч. 1—2 (169—170), січень 1964.

КНИЖКОВА ПОЛИЦЯ

а. Язеп Германович: «КІТАЙ—СІБІР—МАСКАВА» (Успаміны), друковано в друкарні «Логос», Мюнхен, 1962, з партретом автора, сторінок 292.

Спогады цьвітога беларускага католицкага священника відкрываюцца «Передмовою», в якой коротенько подаецца духова характеристика кітайцаў та коротенький перегляд історіі поширення римо-католицкай, східно-католицкай та праваславной релігіі в Кітаї-Манджуруі.

Спогады напісані цікаво, живою беларускую мову. А що найцікавіше то те, што о. Йосип Германович на все вбивче слідство НКВД, на савецкіх тюрмах і концтаборах дивіться очима духовника, і гумориста. Тому і все тэ пекло, яке він пройшов у Советскім Союзе не виглядае таке страшне, як воно показане в іншых світських людзей.

Автор спогадіў належыць да духовников з покликаннем і тому він усяке горе сприймае, як кару Божу, до терпіння завжди готовіцца і терпіння зносіць зі спокоем, мужнью. А до тога о.

Йосип ще пересипае тэ все своім даром гумору, через тэ чытаеш про пекло червоно-московскай інквізіціі, а часто за бокі берешся від його дотепів у тому. Безперечно, в советскому інквізіційному пеклі, ліпшы быти людиною такою як о. Йосип Германович. Але біда то в тім, што такими можуть быти лише духовники і то духовники з покликання такі як о. Йосип. А пра те пекло і йому докучало часом настільки, што він навіть кідав з тоном іроніі докоры Богові. А пра масові людовинищування в Советскому Союзе о. Йосип каже таке:

«Як люди гињут в СССР. Союзе, мы нічого не можемо довідатися: вони там безслідно зникають, як камінь у глыбокай воді! Історія свідчыць, што ріжні режими мали свой способы винишчвання противніків: рымскіе цезарі розпинали, але віддавали тіла замученіх. Французька революція відсікала голову гільйотиною, але віддавала хоч посіченага. Гітлер стріляв, труїв, палив... але заставався хоч попіл. А Советскій Союз перевиців усіх — «ліквідуе»... И вже ані за живага, ані за мертвага не залишить ніякай вісткі, ані сліду!»

І ось ще раз, і ще раз талантовіті одиниці поневоленіх народів документуюць для історіі

Весткі з рэлігійнага жыцьця

РЫМСКІЯ КІРЫЛА-МЯТОДАЎСКІЯ УРАЧЫСТАСЦІ

Мінулы 1963 год быў годам юбілейным у чэсьць вялікіх славянскіх апосталаў, сьвятых Кірыла і Мятода.

У 863-цім годзе гэтая сьвятыя распачалі сваю апостальскую дзейнасць сярод паўдзённых славянаў у Маравії. Дзеля людзкой зайдзрасці і розных палітычных меркаваньняў яны былі выкіненыя адтуль, аднак іхня дзейнасць не прапала бяз съледу. Вучні сьвятых братоў прадаўжалі іхнюю працу сярод баўгараў, сэрбаў, а пасля сярод беларусаў, украінцаў і расеіцаў. Уся дзейнасць Кірыла і Мятода была пранікнутая духам Хрыста, дык і на дзіва, што яна мела вялікія уплыў на ўсіх славянаў.

У мінулым годзе у розных кутках сьвету ладзіліся сьвяткаваньні, каб ушанаваць 1100-тыя ўгодкі пачатку дзейнасці Апосталаў Славянаў. Ня мог аб гэтым не памятаць і Рым — Цэнтр Хрысьціянскага сьвету, — які у асобе папы Гадрыяна II прызнаў і адабрёў славянскі абрад і бараніў Кірыла і Мятода перад нападкамі розных хвальшывых апосталаў.

безмежну злочинністъ большевицко-московскій державы. Хоч усі авторы, што зазнали большевицко-московскай інквізицыі були в тому самому пеклі, але в кожнога ё щось таке, своеідне, цікаве, што нема в іншого. В ціх спогадах видно авторову вродженну інтэлігенцыю, спостережливість, гостроумістъ і надзвичайну, як для духовника, дотепністъ.

о. Йосип Германович ё великий белорускій патріот, але разом з тим і людина. Власне Людина з великої буквы, якіх так мало ё тепер на світі поміж елітамі народоў. Очевидно патріотів своіх краін з душами декадентів, або дикарів ё мільярды на світі. А людзі ніж ними шукай зі свічкою. Й, власне, до тих людзей, што знаходяцца зі свічкою належыць й о. Йосип Германович.

У великій галеріі людзей, што показуе автор у своіх спогадах ё багато украінцаў, якіх він, майже, завжди тепло згадуе. Не мае латки на землі в Украіні, з якой Московія не витискала б скільки може соків, і немае в Украіні села чи міста в якому московскій штих не спускав би украінськай крови, й нема тюрми чи концтабору в червоній імперії, де не коали б замучені украінцы. Крізь большевицко-московскую Голгофу проходить Украіна, а з нею й народ ІІ.

В о. Йосифа Германовича ё багато дечога від нашага Остапа Вишні, він не тратить гумору й в пеклі, навіть там сміесться. А з нім і читач, чытаючи про горе, не сумуе, а рэгочеться:

«Отже тепер я повінен був молітися не толькі за здоров'я начальника, што дав добры окуля-

Вось кароткі прабег Кірыла-Мятодаўскіх урачыстасцяў у Рыме.

11-га траўня 1963 г. Папа Ян XXIII выдаў пасланыне да ўсіх славянскіх япіскапаў. Ад слоў, якімі яно пачынаецца, гэтае пасланыне ёсьць ведамае пад назовам «Слаўная падзея» (Магніфіці Эвантус). У ім успамінаюцца пайменна ўсе славянскія народы, між імі і беларускі.

14-га лістапада у Сыкстынскай Капліцы ў Ватыкане адбылося урачыстое переданыне мошчаў сьв. Кірыла Папе Паўлу VI. Святы Кірыл, брат сьв. Мятода, памёр у Рыме і быў пахаваны ў базыліцы сьв. Клімента. У пачатку 19-га стагодзьдзя, каб захаваць мошчы сьв. Кірыла перад французскімі рэвалюцыйнымі войскамі, яны былі вывезеныя з Рыму і скованыя у пэўным месцы. У выніку пазнейшых палітычна-грамадзкіх закалотаў весткі аб іх зусім загінулі. Толькі ў прошлым годзе удалося а. Леанарду Бойль, дамініканцу, пасля доўгіх студыяў і пошукаў, знайсці частку мошчаў сьвятога ў прыватнай капліцы князёў Матеі ў мястэчку Рэкананцы. Вось гэтая мошчы і былі ўрачысты передадзеныя Папе Паўлу VI амэрыканскім япіскапам славацкага паходжанья, Андрэям Грутко. Сярод

ри, але... й за злодія, што вкрав погані. Але на тому не кінець: коли мене вже манило затанцовіць з радОСТИ, начальнік кличе мене й каже: — А ти заплати за школа 12 руб. і за оправу 1 рубель. — А де ж я іх вициганю? Пакунків не одержую, красти не вмію, вижебрати тут ніде, заробітку — жадного. Й зрештою советскі в'язні мене обікрали, а самі Советы мене самого вкрали з Китаю... ну й... Так я софізмами, якось заспокоів свое таборове сумління, што можу одержати окуляри «по блату»...

Або ось таке характерне місце в цих цікавых спогадах: «Свое горе мі ділили на дві рівні частини, й воно — розбите — не могло нам міцно шкодіти. І ось мі, цілковіті інваліди, голодні, як бувае в Сов. Союзі, а тимбільше в концтаборах (не в показовых, а в звичайных), мі — в горі й печалі — сміяліся й жартували, як малі хлопчики... Ми кепкували з своіх ворогів, ділиліся останнімі кришнами — жили справді по-братьському». Конаючи в кітлях ворога з голоду, кепкувати з нього й сміяцися смерті в очі, це вже перемога над ворогом! Це перемога людзіні над советским дикунством, сьгодні лише духом, а завтра тілом. Катарами хрысціянства не знишили, не знищыць московскій большевізм пострілами в потылицю, концтаборамі й людського в людзіні. Людина з тих пекельных мук вийде обновленою, зміненою, й вона такі переможе червону московскую дикунську тиранію.

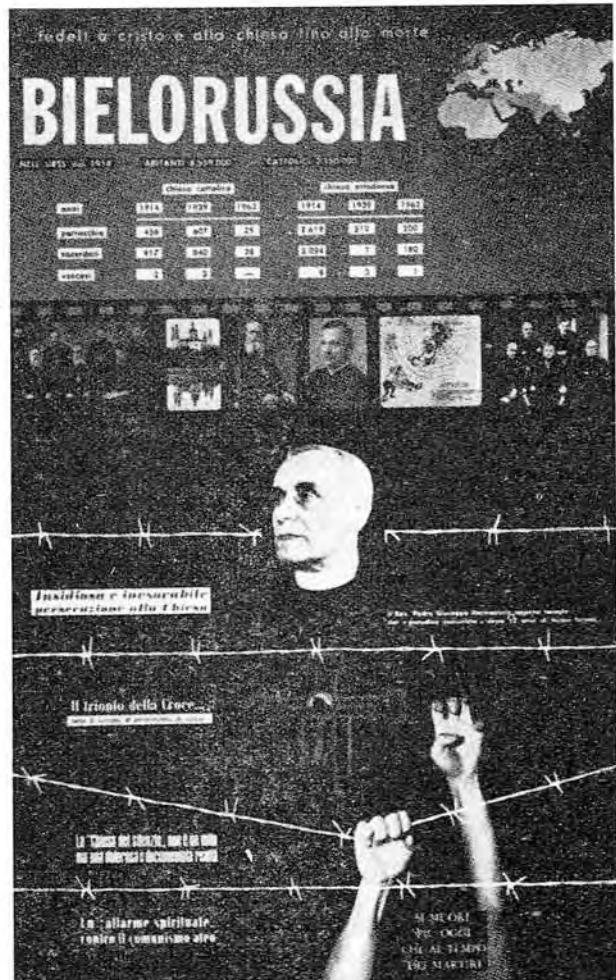
О. Верес.

шматлікіх прысутных дастойнікаў былі таксама Дастойныя Уладыкі Беларусаў Слоскан, Апостальскі Адміністратар Менскі і Магілёўскі і Часлаў Сіповіч, Апостальскі Візытатар для Беларусаў.

Заканчэннем юбілейных сьвяткаваньняў была ўрачыстая съв. Літургія 17-га лістапада ў базыліцы съв. Клімента ў прысутнасці і пры ўдзеле Папы Паўла VI. Літургію служылі япіскапы Кірыл Курцеў (баўгар), Андрэй Каткоў (расеец), Часлаў Сіповіч (беларус) у саслужэнні з а.а. Вялікім (украінцем), Ольшэр (чэх) і Лячко (славак). Прыйшлі на Літургіі кардыналы Тысэрэн, Чыканьяні, Тэста, Вышынскі, Мітрапаліт Сыліпій, Архіяпіскап Бучка і шмат іншых высокіх дастойнікаў. Прыйшлі хоры украінскай і расейскай рымскіх калегій.

УЛАДЫКА ЧАСЛАЎ НА ВЫСТАЎЦЫ ПРАСЬЛЕДАВАНАЙ ЦАРКВЫ

Ужо амаль два гады ў Рыме існуе выстаўка Прасьледаванай Царквы. Зарганізаваная італьянскім съвятаром, а. Дамінікам К'янэльлі, яна мае за мэту прыпамінць вольнаму съвету, што сяньня яшчэ мільёны хрысьціянаў пазбаўлены права свабодна славіць свайго Тварца. Аддаўшы выстаўку

Беларускі Аддзел выстаўкі Прасьледаванай Царквы у Рыме.

пад асаблівую апеку Найсвяцейшай Багародзіцы, якая «у сълёзах і крыва мучанай Царквы бачыць аднаўленне мукаў свайго Сына», арганізатар ахвяраваў яе ў чэсьць тых япіскапаў, якія з прычыны прасьледаў не маглі ўзяць удзелу ў Усяленскім Саборы.

На выстаўцы прадстаўленыя ўсе народы, якія знайходзяцца пад камуністычнай уладай, пачынаючы ад Беларусаў і Украінцаў, што церпіць прасьлед ўжо амаль поўбеку, і канчаючы на такіх новых як Паўночны В'етнам і Куба.

У часе працаў Усяленскага Сабору выстаўку адведала амаль усе яго удзельнікі. Цапер а. К'янэльлі рабіць з ею аб'езд усіх больших гарадоў Італіі.

У нядзелю 23-га лютага Дастойны Уладыка Часлаў Сіповіч, Апостальскі Візытатар для Беларусаў, на запросіны а. К'янэльлі, адслужыў съв. Літургію ў царкве съв. Фелікса ў Рыме у саслужэнні з а. К. Маскалікам. У сваім казаньні Уладыка звязаў асаблівую ўвагу на прасьлед Царквы на Беларусі. Пасля съв. Літургіі Уладыка адведаў выстаўку, затрымаўшыся асабліва пры беларускім аддзеле.

500-ТЫЯ УГОДКІ СЪМЕРЦІ МІТРАПАЛАТА ІЗЫДАРА

У нядзелю 8-га сакавіка ў базыліцы 12-ці Апосталаў у Рыме была адслужжаная урачыстая съв. Літургія з нагоды 500-тых угодкаў съмерці Кардынала Ізыдара, Мітрапаліта Кіеўскага. Служыў съв. Літургію Мітрапаліт Я. Сыліпій у саслужэнні з мітрапалітам Гэрманюком, архіепіскапамі Бучкам і Букаткам, япіскапам Ч. Сіловічам, Архімандритам Т. Мінішчы, а таксама рэктарамі рымскіх калегій Грэцкай, Украінскай і Расейскай. Сыпяваў хор меншай Украінскай Сэмінарыі.

Слова аб жыцці і дзеяниях Ізыдара сказаў Дастойны Мітрапаліт Сыліпій. З беларусаў на Літургіі былі прысутныя пралат П. Татарыновіч і а. К. Маскалік.

ВЫСТУПЛЕНЬІ УЛАДЫКІ ЧАСЛАВА У ВАТЫКАНСКІМ РАДЫЁ

У сераду 11-га сакавіка Уладыка Часлаў Сіповіч, Апостальскі Візытатар для Беларусаў, гаварыў у Ватыканскім Радыё па італьянску на тэму: «Рэлігійная спадчына адлучаных братоў». Ягоная гутарка была адной з цыклу штодзённых гутарак пад агульнім загалоўкам «Жывы Хрыстос — жывая Царква». У гэтym цыклі, які цягнуўся ад 11-га лютага да 22-га сакавіка, узяло удзел 40 япіскапаў. Хутка ўсе гэтыя гутаркі маюць выйсці асобнай кніжкай у італьянскай мове.

У Вялікую Сыботу 28-га сакавіка Дастойны Уладыка гаварыў праз тое-ж Ватыканскае Радыё па беларуску з нагоды Вялікадня.

Ягоную гутарку можна было чуць у шматлікіх краінах Заходняй Эўропы, хоць камуністы стараліся яе заглушыць.

УРАЧЫСТАСЦІ У ЧЭСЬЦЬ СЪВ. КАЗІМІРА

У гэтym годзе ў Рыме сьвяткаваньні у чэсьць съв. Казіміра, патрона народаў Вялікага Княства Літоўскага, былі ладжаныя супольна беларусамі, літоўцамі і палякамі. З гэтай нагоды ў сераду 4-га

сакавіка ў капліцы Літоўскай Калегіі Дастойны Уладыка Часлаў Сіповіч, у саслужэнні з а. а. Маскалікам і Пупінісам, адслужыў урачыстую сьв. Літургію. На Літургіі былі прысутныя архіепіскапы Чэнтос і Гаўліна, а таксама шмат съвтароў розных нацыянальнасціў. Кардынал Язэп Піццарда ў канцы урачыстасці благаславіў прысутных Святымі Дарамі.

НОВАЕ СТАНОВІШЧА ДЛЯ ПРАЛ. П. ТАТАРЫНОВІЧА

Канстытарыяльная Кангратацыя пры Апостальскім Пасадзе назначыла 21-га студз. г. г. а. Пралата П. Татарыновіча дырэктарам душпастыраў лацінскага абраду сярод беларускай эміграцыі. Дагэтуль гэтае становішча было зайнанае Дастойным Уладыкам Балеславам Слосканам, які аднак павінен быў з яго зрачыся апошнім часам з прычыны здароўя. Уладыка Балеслаў астaeцца надалей сябрам беларускай тіерархii ў сваім харктарам Апостальскага Адміністратара Менскага і Магілёўскага.

З РЭЛІГІЙНАГА ЖЫЦЬЦЯ НА СЬВЕЦЕ

ЭКУМЭНІЧНЫ РУХ. Гэта зусім ёсьць новая звяза ў царкоўным жыцьці, якая звязана з асобай Рымскага Папы Яна XXIII-га: перамяніўся настрой, «клімат», паміж Каталіцкай Царквой і Праваслаўнай, а нават Англіканскай і шмат іншымі цэрквамі. Тут дзеіць уплыў Ватыканскага Сабору.

Папа Павал VI ня толькі не затрымаў гэтых контактаў (як некаторыя баяліся), але яшчэ больш паглядзіў іх. Ведама, што ў Еразоліме адбылося гісторычнае спатканье з Патрыхам Атэнагорам з Константынопалем і з Патр. Бэнэдиктам з Ерузалімом і з Патрыярхам Армянскім (Монофізыцкім).

Спадзяваліся, што прыбудзе ў Ерусалім і Патрыарх Маскоўскі, але таго затрымала не здароўе, а шмат хто казаў, што Саветы пабаяліся яго пусціць. З усяго відаць, што Маскоўская Патрыархія жадае ўтрымліваць контакт з Рымам. Факты: 1. Ад Маск. Патрыярха былі абсэрваторы на Ватыканскім Саборы і Ад Папы былі дэлегаты на юбілеі Патрыярха ў Москве (14-21. VII, 1963 г.). 2. Быў абмен тэлеграмамі паміж Папай і Патрыярхам:

«Із зямлі, што была асьвячана жыцьцём і ускоросам нашага Господа-Слова, стаўшага чалавекам, — успамінаючы брацкую і хрысьціянскую супрацу Вашых абсэрватораў на Другім Саборы ў Ватыкане і ўпэўняючы Вас аб нашай малітве, мы Вам пасылаем нашыя найлепшыя пажаданьні міра і шчасця».

Ерузалем, 5 студня 1964 году.

Павал VI, Папа

«Я вельмі узрушаны высокай увагай Вашай Святасці, атрыманай са Святога Гораду, і выражаю Вам маю сардечную ўдзячнасць і маё ўзаемнае жаданьне дабрадзейных нябескіх дараў і багаслаўленага міру ўсім народам.

Москва, 6 студня 1964 году.

Аляксей, Патр. Маск.

ЖУРНАЛ МАСКОЎСКАЙ ПАТРЫАРХII, 1964.
нумар 2-гі.

Вельмі прыхільна апісана ў рэцэнзіі Ал. Казэм-Бэк-а І.-я Сесія Ватыканскага Сабору.

«Да II сесіі Ват. Сабору выяўляўся інтэрэс у кругах сусьеветнага грамадзтва... II-гі Ват. Сабор і наўрат, можна сказаць, востра датычыць да глыбокіх і інтывінных перажыванняў сотняў мільёнаў католікоў. Ужо дзеля таго ён у большай ці меншай меры адбіваецца на веруючых іншых цэркваў. Да вынікаў Сабору ня могуць быць абыякавымі наагул усе... И цяпер, у пачатку 1964 году, ужо ясна, што з гэтым Саборам закончылася цэлая эра ў гісторыі царкоўнага Рыму I адчынілася новая эпоха, зачыніўся агромны том і перад намі — новая бачына, у якую ўпісываюцца новыя, і вельмі шмат каму не-чаканыя, радкі.

Другая сесія адчынілася ў атмасфэры большай пэўнай асцякаўшчыны саборных айцоў у свеў сіле, слушнасці і магчымасцяў...

Для прадстаўнікоў других хрысьціянскіх цэркваў ня было ніякіх зачынінных дзьяварэй. Гэта адна з самых цікавых і важных рысаў цяперашняга Сабору.»

«Усё гэта дае нам падставу надзеіцца на плённую работу і дабратворныя рэзультаты III сесіі Сабору, назначанай на час паміж 14 верасьня і 20 лістапада гэтага году. Бяз сумніву ў хрысьціянскіх кругах з першым інтерэсам будуть наглядаць працу наступнай сесіі і прыгатаваньне да яе.

Сабор пачаўся у 1962 годзе заклікам да міру, да сацыяльнай і нацыянальнай справядлівасці. Дзеля таго мы спадзяёмся, што Ват. Сабор і ў будучыні паслужыць да ўмацавання адзінства духу ў саюзе міру, да якога заклікаў нас сьв. апостол Павал (Эфэс. 4, 18).»

*

Яшчэ дасюль ніколі — ні за часоў царскіх, ні тымбольш пры бальшавікох — Праваслаўная Царква ў Расеі не аказала такога зразумення і прыхільнасці да Каталіцкай Царквы, як апошняя гады. — Паўтараем: перамяніўся настрой і зъяніўся «клімат» хрысьціянскіх адносін. Дай, Божа, да лепшага!

ПАПА І ПАТРЫЯРХ. Пры спатканні 5. 1. 1964 г. 1. адмовілі разам малітву ОІЧА НАШ, за грэх разлукі і за злучэнне, 2. і зара абняліся ў прывітанні на знак згоды і волі аб'яднання, 3. цяпер адмовілі вершы з разьдзелу XVII Эвангеліі Яна — «каб былі адно...», 4. Раам далі багаславенства ўсім прысутным, што там былі. 5. Папа падараваў Патрыярху залаты келіх, а Патрыярх аб'явіў прадстаўніком прэзы, што горача жадаў дачакаць дня, калі будзе магчы разам з Папам зъмешаць у гэтым келіху хлеб і віно для съвятой Эўхарыстыі. 6. Патрыярх падараваў Папе прыгожую панагію і памог Папе узлажыць яе на шию, а прысутныя усклінулі па грэцку: «Аксіос! Аксіос! Аксіос!», значыць «годны». 7. У тыдзень пасля Патрыярх паслаў Папе трох фляконів віна з выспы Патмос, куды быў калісці сасланы сьв. Ян Апостол: віно для съвятыя службы. Папа на гэта адказаў, што гэта віно сымбалізуе сталую лучнасць у адной Хрыстовай ахвяры і удзел у тымсамым съвтарстве.

Праўда, разьдзел цэркvaў гэтым яшчэ не закончыўся, але быў зроблены добры пачатак лучнасці і маемо вялікую ў Богу надзею, што да поўнага злучэння паволі даходзім. Патрыярх высказаў Папе сваю вялікую радасць што на Ватыканскім Саборы была прынятая рэформа літургіі ў духу злучэння з Усходам.

Разьдзел цэркvaў у 1054 г быў вялікім нешчасцыем і згаршэннем для ўсяго съвету, дзеля таго ніхто з Хрысьціянаў ня можа жадаць, каб трываў далей. Усе молімся аб злучэнні, «каб усе былі адно», а гэта-ж ёсьць малітва Самога Хрыста. Імкненне каталікоў і праваслаўных да адзінства ўплывае і на пратэстантаў, якія пачалі працу аб'яднання між сабою — у іх да 200 асобных цэркvaў! — а також хочуць навязываць размовы з праваслаўнымі і каталікамі.

МАСКВА. ПАТРИЯРХ АЛЯКСЕЙ сказаў ў інтэрв’ю: (аб спатканыні Папы Паўла VI з Патрыярхам Атэнагорасам і з Патр. Бэнэдыктосам — Ералашімскім): «Мы думасм, што далейшае раззвіццё канタктаў можа прывесці да дыялёгу паміж Цэрквамі, у якім з боку праваслаўных павінны участвоніцаць прадстаўнікі ўсіх лёкальных Цэркvaў».

«Мы бачым перспектыву раззвіцця адносінай паміж Царквой Каталіцкай рымскай і Царквой Праваслаўнай у іх супольнай мэце, каб спойніць загад Хрыста Спасіцеля, адносна лучнасці. (Ін 17, 21-23). Таксама, каб Цэрквы спойнілі свой супольны абавязак: давесці да згоды чалавецтва да міру трывалага і справядлівага паміж народамі.»

МАСКВА. — Для барадзьбы з рэлігіяй выбрана пры Цэнтральным Камітэце спэцыяльная Камісія, якой шэфам ёсьць «спэц ад культуры» М. Ільічов. Камісія ставіць сваёй мэтай — «выкараніць рэлігію» ў Савецкім Саюзе.

Ільічов дамагаеца зрабіць гэта ў бліzkай будучыні. Ён моцна крытыкуе Сталіна, што той аслабіў прасльед рэлігіі падчас вайны 1941—45 г. Дае прыклад, што ў Таджыкістане тады антырэлігійны музэі сталі месцам музульманскага набажэнства.

Пры гэтым Ільічов, як падступны злы дух, юдзіць, што рэлігія і веруючыя людзі становяцца «інструментам заходняга імпер’ялізму».

Успомненая Камісія — бязбожная арганізацыя пры Савецкім Урадзе — пастанавіла:

- 1) Стварыць у універсytетах катэдры атеізму.
- 2) Прадукаваць большы лік антырэлігійных фільмаў.
- 3) Замяніць рэлігійныя сьвяточныя дні на сьвяткі съвецкія.
- 4) Стварыць у школах элемэнтарных і сярэдніх антырэлігійных асяродкі — клубы.

ТУРЦЫЯ. Вялікую групу прадстаўнікоў каталіцкага духавенства прыняў у Фанары, у цэркве Св. Юра, Патрыярх Атэнагорас. Там усе разам з Патрыярхам адмовілі супольна малітву «Ойча наш», а пасля пеялі гымыны ў чосьць Багародзіцы.

У сваёе прамове Патрыярх сказаў: «Мы глядзім у прышласць... якая так шчасліва адчынілася ў Іерузоліме», гэта датычна ягонага спатканья з Паўлам VI.

Увага Рэдакцыі: Ці не пара Беларусам пера-
праваць запозынены спрэчкі, а пры спатканыні каталікоў і праваслаўных, разам з іхным духавенствам, адмаўляць супольна «Ойча Наш»? ..

СТАТЬІСТЫКА: Праф. Клем. Олівье падае ў «Ле Монд» лік праваслаўных у ва ўсім сьвеце:

У Расеі да 120 мільёнаў ахрышчаных, у Сэрбіі — 8 міл., у Баўгары — 6 міл., у Грэцыі — 10 міл. Сярод арабаў да 600 тысяч. У Чэхаславаці — 400 тыс., у Польшчы — 350 тыс., у Фінляндіі — 80 тыс., у Мадзяршчыне — 40 тыс., у Паўн. Амерыцы да 6-ці мільёнаў, у Паўдз. Амерыцы 500 тыс., у Францыі — 150 тыс. У іншых краёх Зах. Эўропы каля 150 тыс. У Аўстраліі — 200 тыс. У Кітаі, Японіі, Карэі — 60 тыс. У Цэнтр. Афрыцы — 30 тыс.

ЭКВАТАР. — У рэспубліцы Экватар у гор. Квіто адбыўся 8-мы Кантрэс усе-амерыканскі. Тэма: Каталіцкае навучаньне. Патрэба з’уніфікаваць каталіцкае навучаньне уваусей Лацінскай Амерыцы!

Этага дамагаеца агульны занепад — сацыяльны, эканамічны і палітычны. Трэба зарганізаваць прагрэсіўную пляновасць у лучнасці, пачынаючы ад асобных дыэцэзій, нацыяў і ўсяго контынэнту.

Для этага пастаноўлена выбраць спэцыяльную камісію, каб апрацавала новыя тасоўныя праграмы для школаў пачатковых, сярэдніх і вышэйшых, і також для духоўных сэмінарий.

Кантрэс адбыўся у канцы студня гэтага году.

КАШМІР. — Гэты край ляжыць на поўначы паміж Індыяй і Пакістанам: абедзьве староны хо-
чуць перацягнуць Кашмір да сябе. У вялікіх спрэч-
ках у Кашміры згінуў з съвятыні волас Магамэта,
якобы нехта ўкраў. Справа пагражала бунтам і вай-
ной паміж Індыяй і Пакістанам. Пасля нейк той
волас знайшоўся: была радасць. Аднак паўстала
сумневаньне, ці волас праўдзівы? Дык зноў — не-
даразуменне...

ЧЫЛІ, ПАЎДЗ. АМЭРЫКА. — Кардынал Сіль-
ва Гэнрыкуез, арцыбіскуп у Сантьяго пазволіў у
сваёй дыэцэзіі новую, нябывалую практыку апо-
стальства: вось у часе набажэнства ў касьцёлах будуць прамаўляць съвецкія людзі. Яны да этага будуць спэцыяльна прыгатаваны.

Гэтая практыка мае быць уведзеная ў 150 паро-
фіях дыэцэзіі Сантьяго.

Прычына: вялікі брак духавенства ў рэспубліцы Чылі, як і ў ва ўсей Паўдзённай Амерыцы. Дзеля гэтага народ паволі вяртаецца ў навачаснае паганства, значыць, патрэбны і навачасныя спосабы апастольства.

ФРАНЦЫЯ. Ведамы а. Дювалль, манах-іезуіт, ад 1957 г. выступае з гітарай на сцэнах тэатраў, пяочы рэлігійныя і нават съвецкія песні. Ягоны мягкі, прыемны бас чаруе слухачоў, а грамафонныя пліткі расходзяцца па целым съвеце. Дювалль пранікае ў асяродкі атэістычныя і вядзе рэлігійную прапаганду сваёй песні.

Прыклад Дювала пацягнуў іншых. Манахіня Люц, Габріель, домініканка з Бэльгіі, таксама зрабіла «кар'еру» на сцэне з гітарай. Ейныя пліткі пайшлі ў сьвет вельмі бойка. За адну толькі песню аб Сьв. Дамініку яна зарабіла 100.000 ф. ст. Але кажа, што маемасць усяго съвету ня мае для яе ніякага значання, а ўсе даходы ідуць на патрэбы закону і на місіі.

КОНГО. — На II-ой Сесіі Сабору ўсе Біскупы Конго ў ліку 47 выдалі супольны пастырскі ліст да каталікоў свайго краю. Галоўная думка гэтага лісту: *Будаваць нацыю!*

Разьдзел I-ы: *Пазнаць сътуацыю*. У цэлым краю агульная бяда — у жыцці публічным, эканамічным. Усе нездаволены. Але, кажуць біскупы, «не наракаць і крытыкаваць трэба, але будаваць!»

Разьдзел II-і: Каб устанавіць парадак, трэба ўсім працаўцаў для агульнага добра. А гэтае дабро палегае на ПРАЎДЗЕ, СПРАВЯДЛІВАСЦІ, ЛЮБОВІ і ВОЛЬНАСЦІ. Трэба добра разважаць усе патрэбы, мабілізаваць масы і арганізаваць іх падвode звычаяў старых — народных.

Разьдзел III-ці: Вельмі важная справа — арганізацыя самой ўлады. Прынцып: *урадоўцы* — гэта слугі дзяржавы. На нашчасце, у маладых афрыканскіх гаспадарствах урадоўцы арганізуюць новую *касту* паноў з прывileгіямі... Не павінны ў урад уваходзіць людзі, якія хочаць збагаціцца самі і збагаціць сваіх, ці сваю кучку-гурток.

Разьдзел IV-ы: Якія *абавязкі* грамадзян?

Нельга быць абыякавым да агульных спрабаў дзяржавы! Трэба, каб каталікі пачуваліся адказнымі за спрабы агулу. Царква не жадае займацца палітыкай і не арганізуе сваёй партыі. Няхай кожны сам выбірае сабе адпаведную партыю, толькі хай глядзіць, каб у ёй былі захаваныя прыродныя і хрысьціянскія.

Біскупы заканчываюць: «Трэба ўсім працаўцаў! І працаўцаў шчыра; а каталікі павінны ўзяць да сэрца абавязак — увесці парадак ува ўсім краю».

ШВЭЦЫЯ. — Дабрабыт такі вялікі, што ўесь съвет ім завідуе, але самабойствы так частыя, што ўсе дзвівуцца. Кажуць, што прычынай гэтага ёсьць бязъмерная нуда: моладзь ня ведае, дзеля чаго жыць і да чаго імкнуцца? — Нам здаецца, што да такай бязідэйнасці давёў індывіферэнтызм. Пратэстантызм, які там з'яўляецца ўрадовай рэлігіяй, нічым ня імпануе — гэта рэлігія, ў якой, як кажуць, «лёгка жыць, але цяжка ўміраць». Падобная сътуацыя пануе ў Швайцарыі.

ПОЛЬШЧА. — Урад прымусова выклікае з духоўных сэмінарыяў і з кляштараў клерыкаў у войска на два гады, перарываючы ім студыі. Там старавацца выхаваць іх у атэістычным духу, а выпускаючы — адараўцаў ад Божай службы і ад веры ў Бога.

Да гэтага часу прапаганда не дае рэзультату: клерыкі пасяля перарыву зноў вяртаюцца ў сэмінары і кляштары. Выняткі бываюць вельмі рэдкія.

ЦАРКОЎНЯЯ ВЕСТКІ

РЫМ, ВАТЫКАН. — Папа Павал VI вядзе жыццё вельмі актыўна: 6 I. вечарам вярнуўся з Св. Зямлі; 10. I. рэвізытаваў італьянская прэзыдэнта ў Рыме, Сэны, у Квірінале (гэта ёсьць даўнейшы папскі палац, які быў адабраны ад папаў у 1870 г. калі італьянцы забралі Рым).

Гаворыцца аб прышлай візите Папы ў Мілано, дзе праўбываў Павал VI перад сваім выбарам. Пасля таксама гавораць аб паездцы Папы ў Бамбэй сёлетній восені на Эўхарыстычны Кангрэс у Індыі. І також спадзяюцца вызыты ў Паўн. Штаты Амерыкі.

ВАТЫКАН. — Папа Павал VI назначыў Камісію — «Літургічную-пасаборную» — Яна мае разважыць, як увесці ў практику пастановы II-ой Сесіі Сабору аб рэформе Літургіі, мяноўна, як уводзіць у Божрю Службу замест лаціны *нацыянальную мову*.

У Камісію ўваходзіць 42 члены — 10 кардыналаў, 28 біскупаў і 4 сьвятары з 26 краёў съвету. Камісія выдаецца належныя інструкцыі, як праводзіць рэформу — бяз поспеху, паважна і з належнай пашанай для такой съвятой справы — для большай хвалы Божай і для аблягчэння эвангелізацыі цяперашняга съвету.

ВАТЫКАН. — Папа заклікае спэцыяльным лістом з дня 22 лістапада 1963 г. да арганізацыі «Таварыства съвятой музыки». Мэта: у звязку з рэформай літургіі прыступіць да таго, каб лепш уладзіць касцельны съплю ѹ музыку. Патронкай съплю ѹ музыкі будзе Св. Цэцілія.

ВАТЫКАН. — Також у звязку з рэформай літургіі Папа Павал VI стварыў Інстытут для мовы лацінскай у Рыме, як гэта праектаваў Папа Ян XXIII перад сваёй съмерцяй. Людзі жадаюць у належнстве сваёй мовы нацыянальны, але Царква ўважае, што захаваныя традыцыі вельмі важна, кам старая і «шаноўная» мова лацінская ня была занедбана і забыта. Для гэтага патрэбны спэцыялісты-прафэсары ў духоўных школах і фундуеца асобны Інстытут, дзе будуть праз 4 гады шыкавацца здольныя лінгвісты.

Прамова Св. Іоана Хрызастома

(У Мэтафрастэн).

Сын Божы выбраў не багатую або заможную жанчыну, каб была яму маткай, але багаслаўленую Дзеву, якой душа была ўпрыгожана цнотамі. Калі-бо съвятая Марыя звыш усей людзкай натуры захавала чыстасць, дык пачала ў лоне Хрыста Господа. Дык вось да гэтага найсвяцейшае Дзевы і Божае Маткі прыбягаючы, адчуваючы ейную апеку. Тады-ж усенькія дзевы прыбягайце да Божае Маці, і яна захавае для вас валадарства найпрыгажэйшае, найдараражэйшае і самае нявишнае.

Вялікім сапраўды цудам, даражэнкія бра-

З БЕЛАРУСКАГА ЖЫЦЬЦЯ

Англія:

1. СВЯТКАВАНЬНЕ УГОДКАЎ СТУДЗЕНСКАГА ПАЎСТАНЬНЯ

У съботу 22-га лютага ў Лёндане адбылося съяткаванье ўгодкаў Студзенскага Паўстаньня 1863 г., ладжанае супольнымі сіламі мясцовых беларускіх, літоўскіх і польскіх арганізацыяў.

Салля, дзе адбывалася съяткаванье, была ўпрыгожаная съцягамі трох народаў і партрэтамі ге-

Съяткаванье ў Лёндане ўгодкаў Студзенскага Паўстаньня 1863 году. Прамаўляе а. Леў Гарошка.

ты, была заўсёды багаслаўленая Дзева Марыя. Што-ж і ў якім часе можна знайсьці больш славнае за яе? Яна толькі адна перавысіла сваёй веліччу неба і зямлю. Што ёсьць ад яе съяўцейшае? Ані Прарокі, ані Апосталы, ані Мучанікі, ані Патрыярхі, ані Анёлы... Ні Сэрафіны, ні Хэрубіны; ні што іншое паміж тварэннямі бачнымі і нябачнымі можа знайсьціся ад яе больше або сладнейшае. Яна адначасова слуга і маці, адначасова Дзева і Багародзіца.

Яна ёсьць матка таго, які ўроджаны праз Айца перад пачаткам усяго: якога Анёлы і людзі прызнаюць Госпадам усяго. А ці хочаш пазнаць наколькі Дзева перавышае нябесныя Монцы? Яны з боязней і дрыжэннем прысутныя, закрываюць сваё аблічча; а яна дала людзкую прыроду таму, каго нарадзіла. І праз яе мы атрымалі адпушчэнне грахой. Дык вітай, матка, неба, дзяўчынка, Дзева, трон, аздоба нашае Царквы, хвала і апора. Старанна малі за нас Ісуса, Сына твайго і нашага Господа, каб мы праз Ягонае міласэрдзе маглі ў судны дзень знайсьці ўсё, што назначана тым, якія любяць Бога — праз ласку і дабрату Господа нашага Ісуса Хрыста; з ім нахай будзе хвала і чесьць і панаванье Богу Айцу з Святым Духам цяпер і заўсёды і на векі вечныя. Аман.

рою Студзенскага Паўстаньня: беларуса Кастуся Каліноўскага, літоўца а. А. Мацкевічуса і палика З. Серакоўскага. Гэтыя героі былі таксама прадметамі дакладаў, зробленых прадстаўнікамі ад кожнага з даных народаў. Ад беларусаў аб Кастусю Каліноўскім гаварыў а. Леў Гарошка.

Кожны з прамоўцаў гаварыў на сваей роднай мове, а пасля былі паданыя у скароце ангельскія тлумачэнні іхніх дакладаў.

У мастацкай частцы трэба адзначыць прыгожае выкананье беларускай песні «Жыў на съвеце Лявон».

2. УРАЧЫСТАЯ ЛІТУРГІЯ ў ЛЁНДАНЕ

На запросіны ангельскага Таварыства сьв. Яна Залатауснага, у нядзелю 1-га сакавіка а. А. Надсон прачытаў даклад аб пачытанні сьв. Крыжа сярод усходніх Хрысьціянаў і адслужыў сьв. Літургію. Даклад і Літургія адбываліся у манастыры Унебаўзяцця (Ассампшн Конвент) у Лёндане. Сыпявай хор Школы сьв. Кірыла Тураўскага на беларускія літургічныя напевы. Гэта быў першы выступ школы навонкі паза беларускім асяроддзем. Калі судзіць па отзывах прысутных чужынцаў, дык гэты выступ меў вялікі посыпех.

3. САКАВІКОВЫЯ СЪЯВТЫ ў ЛЁНДАНЕ

У сераду 25-га Сакавіка вечарам у беларускай царкве сьв. Пятра і Паўла у Лёндане а. Гэрмановіч у саслужэнні з а. А. Надсонам адслужылі сьв. Літургію за Беларусь. Прывгоднае казанье (замешчанае у гэтым нумары) сказаў а. А. Надсон. Сыпявай хор Школы сьв. Кірыла Тураўскага. Для вучняў школы гэта быў апошні дзень у Лёндане, перад тым чым раз'ехацца на Вялікоднія канікулы. Такім чынам яны закончылі навучальную чвэрць і распачалі канікулы малітваю за Беларусь.

Урачыстая акадэмія прысьвечаная 46-ым ўгодкам абвешчаныя незалежнасці Беларусі адбылася ў съботу 4-га красавіка ў Беларускім Доме. Прамаўлялі Старшыня Згуртаваньня Беларусоў у Вялікай Брытаніі сп. Ул. Бутрымовіч, а таксама сп. А. Зданковіч, які прачытаў даклад на тэму дня. Сп. В. Варган, удзельнік Першага Усебеларускага Кангрэсу, падзяліўся з прысутнымі ўспамінамі з таго часу.

Францыя:

САКАВІКОВЫЯ УРАЧЫСТАСЦІ ў ПАРЫЖЫ

Съяткаванье 46-ых ўгодкаў абвешчаныя незалежнасці Беларусі адбылося ў гэтым годзе ў Парыжы ў нядзелю 22-га сакавіка.

Раніцай гэтага дня у капліцы сьв. Людовіка на Монпарнас а. Леў Гарошка адслужыў сьв. Літургію за Беларусь. Прывожа сыпявай беларускія літургічныя напевы хор французскіх студэнтаў сьв. Ірынэя пад кіраўніцтвам сп. Г. дэ ля Прадэль.

Па паўдні адбылася урачыстая акадэмія, на якой былі прысутныя Старшыня Рады БНР Інж. М. Абрамчык, а таксама шматлікія літоўскія, украінскія і французскія госьці. Даклад на тэму дня прачытаў сп. М. Наумовіч. Прамаўлялі сп. М. Абрамчык і прадстаўнікі ад іншых народаў.

З лістоў у Рэдакцыю:

АМЭРЫКА, НЬЮ ДЖЭРСІ: — Дасылаю Вам 4 экз. беларускага «Лемантара» Заранка. Гэты Лемантар болей за год пісаўся. Трэба будзе разаслаць для збыту, але ня ведаю, каму сласць, бо ня маю знаёмых, а тым болей у Эўропе (Нямеччыне, Англіі, Францыі). Ці не магла-б Ваша школа ў Англіі заняцца гэтай справай? А калі не, дык можа Вы каго-б парадзілі?

Што новага ў Вас? Можа Вы, а. Язэп, рыхтуючесе перавыдаць сваё алавяданыне пад назовам «Хлапец»? Усё гэта было-б добра, але-ж напэўна ўсюды адна прычына: Гроши няма? «Купіў-бы сяло, дык гроши гало».

На цэлы тыдзень спазыніўся выслаць гэтую пачку, але ўчора дастаў Ваш часапіс «Божым Шляхам», дык і адрес маю. Вось і высылаю.

З пашанаю І. Г.

Ад Рэдакцыі: — Вельмі дзякуем за прысланы Лемантар! Надта ўсім падабаецца: выданы чыста, на добрай паперы, малюнкі нашыя — беларускія. Апрацаваны практична і зразумела пачынаючым дзеткам, а нават цікава і старшым. Спадзяёмся, што ахвотна яго прыймуць усе Беларусы і аплациць затрачаныя сродкі. Добра такжа сталася, што друкаваны лацінкай і гражданкай.

АЎСТРАЛІЯ, ФАЙРФІЛЬД: — Дужа дзякую за прысланую газету «Божым Шляхам». На маю думку, калі ён будзе мець грамадзка-хрысьціянскі характар, то можа лічыць на пасльпех. Сягонняшнія грамадзянства ёсьць змучанае навучанынем і тэорыямі, яно жадае спакойнага абмеркаванья рожных проблемаў, чыстай пазіі, добрых грамадзікі і прыватных навін. У нас напр. газеты не вядуць пэрсанальнай хронікі аб жыцці студэнтаў, мастакоў, вучоных; не апісываюць, як дзе жывуць людзі на эміграцыі. Я напр. не могу дастаць адрес мастака В. Жаўняровіча з Другі, які цяпер жыве ў Парыжы. Мы ня ведаем у Аўстраліі, як паводзіцца нашаму съпеваку Конюху ў Амэрыцы, хто дзе скончыў які ўніверсітэт. «Б» нумар у нумар апісывае паганую асобу Хрушчова, ды зьбівае яго аклепаные тэзы, але не дае хронікі. Чаму? У нас няма прафэсіянальных журналістаў. Усе вучаны (!).

Д-р Я. М.

АЎСТРАЛІЯ, АЛЬБАНІ: — Хрыстос Уваскрас! Дарагі Ойча, вельмі Вам дзякую за Вашу кніжку! Яна мне дарагая і цікавая, тымболыш, што я даведаўся пра лёс мне дарагіх асоб, як Вас, а. Цікоту, а. Абрантowіча, брата Баговіча. З Вамі я пазнаёміўся яшчэ ў 28 годзе, праз Вашыя кніжкі: «Як Казюк — Казюкова жанімства», «Як Гануля...» Я імі зачытываўся, чытаў на вечаркох моладзі, зашто і дастаў прозывішча «Казюк».

а. Цікота быў майм дырэкторам у Другі; а. Абрантowіч быў часта ў нас у Дэлятычах. Ягоныя там былі родзічы. Ня раз праводзіў з намі дарагія нам тады часіны, каторыя засталіся мне на ўсё жыццё. Такія ўсе людзі, мною ўспомненыя, — сколькі-б яны прынеслі для нашага гаротнага люду карысць! А

так у цьвіце жыцця злажылі свае галоўкі. Усё-ткі няма на съвеце справядлівасці!

Можа маеце якія свае выданыні, прышліце, буду вельмі ўдзячны, кошт урэгулюю. Жадаю Вам у гэты съвяты дзень найлепшага здароўя — яшчэ шмат, шмат год плённай працы для нашае гаротнае Бацькаўшчыны!

Ваш у Хрысьце «Казюк» Ч.

ПОЛЬШЧА, ВРОЦЛАВ: — Каб Вы ведалі, як мы цешымся з Вашых слоў! Няхай-жа яны будуть на славу Божую! 1-га марта а. Тамаш (Падзіва) служыў літургію ў Пазнані, запрасіў і мяне, каб я яму памог. Чытаў часы. а. Рэктар змусіў мяне тлумачыць і выясняць якія часткі наступаюць. Набажэнства прыйшло вельмі ўрачыста, тымбольш, што нова-пасльвячаны дыякан Раман Пентка вывязаўся з сваіх авабязкаў надта добра. Да Прычысьця было шмат людзей, а для мяне вялікая радасць бываець на такай літургіі.

У Польшчы ёсьць усходнія абрады СС. Уршулянкі і Базыліянкі.

Калі можна, прашу Вас яшчэ прыслаць абрэзікі Вашага 50-лецьця съвятарства і Кансэкрацыі Б-па Часлава. Мы, як можам, лучымся з Вамі што-дзённа ў нашых малітвах.

Ваш Н. Н.

НЬЮ ЁРК: — Часапіс «Б. Шляхам» мы атрымалі. Робіць сымпатычнае ўражаныне. Асабліва Ваши хлопцы на здымцы прыгожа выглядаюць, думаю, што такім ёсьць і ў сапраўднасці. Калі там думае Уладыка Часлаў наведаць Амэрыку і што новага на марыянскіх палёх?

А. Ш.

КАНАДА, ТОРОНТО: — Бачу, што Вы ўзяліся за цяжкую справу выдаваньня «Божым Шляхам». Выдаваныне нейкага беларускага часопісу на чужыні, — раўнянецца вырабленню нормы ў савецкіх лягерах.

У рэдакцыйным артыкуле: «Нашая мэта, надзея і дарога», Вы пакладаецце надзею, так як і кожнае выдавецтва, на падтрымку грамадзтва. Надзея энтузіястычная, а дарога цярністая.

Чытачоў мо' і знайдзеца, крытыкаў яшчэ больш, але падпішчыкаў, ці лепш ахвотнікаў з матар'яльнай дапамогай, дык трэба будзе са сьвечкай шукаць. Вось напрыклад з вялікага Торонто, дзе находзіцца грамадзікі і рэлігійныя цэнтры, я знайшоў, уключаючы і сябе...

Ваш П. Р.

КАНАДА: — Дзякую за Ваш ліст! Гутарыў са сп-ом Х. у сувязі з маёй падпіскай на часапіс «Б. Ш.». Я думаю, што і ён дапаможыць, я таксама зраблю свой уклад, калі ідзе аб друкаваныне пазмы, (дапамагу чым толькі змагу), як і ў справе часопісу.

А тымчасам я моцна заняты: працую (далёка працу): усё ляжыць на майм каркуну.

З пашанаю — Ікс.

Ад Рэдакцыі:

Дзякуем усім Дабрадзеям і Прыйцелям, жадаюм ім усяго найлепшага ад Господа Бога і просім прыслыаць адрады ўсіх знаёмых Беларусаў, якім будзем слаць «Б. Ш.» рэкламныя нумары, Весткі, якія будзем падаваць з грамадзікага і рэлігійнага жыцця, а такожа з III Сэсіі Сабору, напэўна ўсіх зацікавяць.

Духоўныя думкі з кніжак а. Тамаша Мэртона

Маўчанье і адзінота — гэта найбольшая роскаш жыцця.

Чым большы будзеш самалюб, тым больш блыгаецца тваё жыццё.

Мне здаецца, што найбольшым абсурдам на съвеце — прыгнятацца тым, што я — слабы і няўважлівы, і съляпы і ўсьцяж мыляюся.

Кожную мінуту жыцьцё пачынаецца наанава. Аман.

Уважай, каб міма волі не затрувацца прыемнасціяй, якую табе дае твая ўласная праца!

з лістоў у РЭДАКЦЫЮ

(Працяг)

АЎСТРАЛІЯ, Н.А.С.: — Чэсцідастойны і Дарагі Ойча! Выбачайце за недахоп шаблённай формы. Я амаль нявідущы як выйшаў з гітляроўскага раю. Вашыя «Успаміны» я атрымаў — пазычыў у д-ра М. — ледзь на пару дзён і чытаў іх праста ўсеі душою. Няхай Добры Бог пазволіць Табе адправіць як найбольш Рэзурэкцыяй, дасць Табе шмат фізычнай і маральнай сілы; няхай крапіць Тваю веру ў памыснасці, як узмадніць у нялюдзкай зямлі у галечы і недастачы.

Колькі разоў углыбляюся ў сваю душу, заўсёды пачуваюся нядзяльным даўжніком у Бога. Калісьці ў няволі амаль кождая мая мінuta была малітвой. А як выйшаў з няволі, нават не спасцярогся, як разбаламуціся. Сініня ўжо цяжка сканцэнтраваць сваю думку нават на штодзённай вячорнай малітве. Ведаеш? Часам чалавек кладзецца ў ложка як сь... і нават не знайходзіць двух слоў падзякі Богу. Каб яшчэ раз прыйшоў этап Боскай пробы і чалавек мусеў зноў звярнуцца да Бога аб помач, дык мог-бы толькі паклікацца на сваю бессароннасць. Разглядаю сваіх прыяцеляў. Выбачце! — аказываецца, што гэтая халоднасць ёсьць паўсюдная. Мы, славяне, вельмі набожныя пад палкай, але хопіц нам стварыць хоць цень памыснасці, каб увагнаць нас у абоймы паганства.

У 1939 г. я атрымаў некалькі ран і праляжаў больш дзьвёх гадзін. Каля 15 мінут быў прытомны. Чаго я тады Богу не абяцаў? Відаць, што Бог выслухаў маю малітву, бо жыву. Добра, што прынамсі не абяцаў цэлібату і кляштару...

У інтэнцыі душы а. Андрэя (Цікоты) я малюся. Аднак думаю, што мы больш патрабуем, каб ён заступаўся за намі перад Богам, як каб мы маліліся за яго.

«Успаміны» гэта твор векапомны: такіх літэрацкіх талентau Бог абыкаму ня кідае, а марнатраўства талентаў — вялікі грэх перад Богам, Праудай і Чалавецтвам. Бог ведаў, нашто Цябе вывееў з «Дому Няволі».

НАС.

АНГЛІЯ, БІРМІНГАМ: — Перасылаю Вам 30 ш. на падпіску часапісу «Б. Ш.». Вельмі мне прыемні атрымоўваць зноў гэты часапіс. У мінульым я яго чытаў ад дошкі да дошкі з вялікай прыемнасцяй. Я люблю яго змест і чыстую нашу мову, якой ён пісаўся, а спадзяюся, што і будзе пісацца. А. Б.

Ты ўпіваешся нюхаючы корак ад бутелькі...

Няма іншай развязкі, як чакаць з любою і пакорай і любіць сваю недасканаласць (гэта адносіцца да службы Божай, калі яна доўга не ўдаецца).

Нашае пажаданье Бога мусіць выйсьці ад Бога і кіравацца ягонай воляй.

Любоў Бога — гэта ўсё. Усё іншае ня мае вартасці, паколькі ня будзе ператворана і ўзвышнята ў гару праз любоў да Бога. А найменшая справа, да якой даткненца гэтая любоў, зара ператворыцца ўзвыш.

Бог ёсьць любоў, а любоў — гэта неба.

Маліся як можаш і не старайся маліцца як ня можаш.

Што рабіць, калі ты памыліўся? Не пачынай чагосьці зусім новага, але... з любові да Бога зрабі тое самае добра.

Мусім быць прыгатаваны на тое, што блізка заўсёды будзем мыляцца.

Мусім быць здаволены, што ўсьцяж падаем дый ізноў прабаўем упакорыць сябе дзеля любові Бога.

Толькі дзеля Бога варта жыць.

«Дзеля ўсякай прыгожасці сьвету не загублюю сябе», так казаў святы Ян ад Крыжа.

УВАГА: Тамаш Мэртон пакінуў кар'еру съвецкага пісьменніка і ўступіў у суровы закон Трапістаў у Злучаных Штатах Амерыкі. Цяпер ён — ведамы асцэтычны пісьменнік.

ЖАРТЫ І ПРЫКАЗКІ

На мітынгу ў Маскве астранаўты расказывалі:

«Як мы ляталі наўкол зямлі, дык пільна прыглядаліся, але нідзе ня ўбачылі Бога. Значыць, Бога няма ні на зямлі, ні на небе, а ўсё устроіла сама прырода».

Голос з народу: «А прыроду вы там бачылі?»

Астранаўты паглядзелі адзін на другога і ня мелі чаго сказаць.

А. — Чаму камуна ня прызнае Хрыста? То-ж Хрыстос хацеў зраўнаваць людзей і камуна хоча зраўнаваць людзей...

Б. — Хрыстос хацеў зрабіць гэта па Божай праграме, а камуна — па чартоўскай.

Новыя прыказкі:

Камуна скача, а народ плача.

Бога праганяюць, а хлеб сам уцякае.

Сынок да маткі:

— Мама, ты казала, што Бог стварыў рай, а вучыцелька казала, што Ленін стварыў рай...

Матка:

— Ах, сынок! Там людзі плакалі, як Бог іх выгнаны з раю; а тут плачуць, што чэрці іх ня пускаюць з «раю».

Байкі (паводле Крылова)

КВАРТЭТ

Мядзьведзь, асёл,
Скакуха налла і казёл
Зьдзівіць хацелі съвет —
Злажыць квартэт.

Там быў і бас і альт, дэльве скрыпкі:
Заселі на лужку пад ліпкі
І рэзнулі, што сілы у плячах!
Дык выйшла музыка — аж страх ...

— Стой-стой! — крычыць асёл: — Мы пашалелі,
Ня так, ня так паселі!
Казёл, сядзь з скрыпкай насупроці ў,
Ты, альт, каб нам ня посоціў,
Лезь зара ў кут —
Вось тут!

Я-ж сам — на басе, —
Зайграем мы як на Парнасе.
Каманду я даю хвастом:
Як заравём,
Падскочыць, хто пачуе —
Аж лес з гарою затанцуе! —

Парадкам селі новым,
А музыка — хто ў лес, а хто па дровы ...

Крычыць казёл: — Мы лепш парадзім,
Калі радочкам сядзем! —

Хоць сем разоў перасядалі,
Парадку не згадалі.
Пайшлі ў іх спречкі, сваркі,
Круціліся як на патэльні скваркі ...

Аж міма тых гасьцей
Стрымаўся салавей.
— Мілюсенькі! — Звяры давай прасіць:
Ці можаш радай удружыць,
Бо ты — пясьнір сам — буйны у прыродзе,

Наша вёска называецца *Прыдуркі*. Раз агітатар доўга тлумачыў, што Бога няма.
Адзін прысутны пытаемца:
— Ну, а чорт ці ёсьць?
Агітатар:
— Калі Бога няма, дык і чарта няма!
Другі прысутны:
А ў суседзкай вёсцы галасавалі, што чорт павін быць ...
Агітатар:
— Ну, значыць, што яны самі — чэрці і выдумалі чорт ведае што!
Трэйці прысутны:
— Па-моіму, таварыш аратар, калі чарцей няма,
дык чорт іх бяры! А калі чэрці ёсьць, дык ня дай,
Божа! ..

А мы тут месца не знаходзім:
Сядалі мы на ўсе лады,
А музыка анікуды!
— Гэй, гэй! —
Ім кажа салавей: —
— Да музыкі месь трэба іскру духа
І лепшае як ваша вуха. —
Дарэмныя за месца спречкі,
Калі бляеце як авечкі ... —

*

Бывае так: жыцьцё — турма,
А салаўя няма!
Было іх, праўда, маса,
Але пайшлі на мяса:
Цяпер у новым раі
Артысты — папугай ...

ЗЕМЛЯРОБ І ЗЬМЯЯ

Улезшы ў хату раз, зьмяя
Суседу кажа: — Я
Цяпер зусім другая:
Зыйшла з мяне старая
І благая жыла,
Як скуро я перамяніла.
Дый гаспадар хапіў абух,
«Хоць нова, кажа, скура,
Твая зьмяіная натура». —
І выбіў зь яе дух.

*

Рэклямай нас не праканаеш,
Калі зьмяіна сэрца маеш.

САВАКА І КОНЬ

Сабака й конь у дзядзькі працавалі
І кожны свае жалі
Хацеў сказаць-пабачыць,
Чыя там праца болей значыць?

Сабака кажа: — Я гарую:
Днём быдла ў полі старажую,
А ў ночы дом і вас пільную. —
А ты гарэш і воз цягаеш,
А лепш ясі і больш гуляеш ...

Конь кажа: — Ўсё праўдзіва.
Аднак мне дзіва,
Бо што-б ты дома пільнаваў,
Каб я у полі не гараў? —

*

Работнік наш гуляе ў горы,
А стогнучь кантралёры.

ДАНТЫСТ

Прыемна з чужой губы
Рваць зубы.

Мядзведзъ, як ажаніўся,
На дохтара вучыўся:
Сядзіць пры кніжцы ў хаце
І зубы б'еци дзіцяці.

«А гэта што за ліха?»
Крычала медзвядзіха.
Мядзведзъ, як гэта чуе,
«Я, кажа, практыкую».

Вінцук Адважны

МІЖ ДЫПЛЯМАТАМИ

(Фэльетон).

Заходні: — Вашыя выбары — гэта толькі форма; у вас адна партыя і ведамыя кандыдаты; ўсёруна праходзяць тыя, якіх вы вызначаецце. Дык нашто вы дарма траціце час, грошы і нэрвуце людзе?

Усходні: — Гэта вы нэрвуце людзе! У вас спрэчкі, партыі: перацягваеце кожны на свой бок, гадаеце, хто выйграе і г. д. — А ў нас — поўны супакой: людзі ведаюць, што ўрад іх не ашукае, ідуць на выбары як на сьвята! Тады даецца вольны дзень і...

Заходні: — Дзякую! я разумею. Але гэта трэба называць «вежны» супакой і поўны адпачынак: значыць, чалавек-грамадзянін пам'ёр!

Усходні: — Што вы гэтым хочаце сказаць?

Заходні: — Тоё, што сказаў. Я цяпер разумею ўсю вашую сістэму: для «спакою нэрваў» людзе запіхаюць у калгас, каб ня трэба было шукаць працы, прыпісываюць да фабрык, скасавалі забастоўкі і г. д. І таксама абвяшчаюць працэнты прадукцыі: ўсёруна народ ведае, што гэта няпраўда і... цешыцца прыбыткам — мae поўны супакой нэрваў.

Увага: А мы разумеем, чаму камуна абвесціла, што Хрыстос ня існаваў: калі-б Хрыста ня было, дык Ягоныя загады ня маюць сілы і камуністычны ўрад можа рабіць, што хоча: выдаваць тыранскія законы, караць людзе бяз судоў і г. д.

ПРЫКАЗКІ

Як у мяне пшонка ўдалася, адкуль і радня ўзялася;
як у мяне пшонка не ўрадзіла, адраклася і
радзіна.

Як хто хоча, так па свойму гору плача.

Ясьлі да каня ня ходзяць,

Яшчэ той не радзіўся, хто-б усім дагадзіў.

З беларуснай прэзы

ЗЫНЧ. — Нумар Калядны 1963 г. Вонкавы выгляд часапісу вельмі ўдалы, фатаздымкі як жывыя! А Біскуп Б. Сылескан спэцыяльна паглядае на чытчачоў. Выглядае на гадоў 40, а тымчасам даведавамся, што скончыў 70! Калі так, дык можна спадзявацца, што лёгка перажыве яшчэ гэтулькі. МНОГАЯ ЛЕТА! Увесь нумар дыхае САБОРАМ: відаць, што сам Рэдактар жыве і працуе ў Рыме ў духу Сабору. Артыкул аб савецкім съветаглядзе моцны, цікавы і пераконвае чытчача. Верш «Новы Год» Я. Купалы палае агнём.

ЗЫНЧ. — Нумар 75, Студзень—Люты, 1964. Рым. Нумар пасьвячаны Плігрымцы Паны Паўла VI-га ў Святую Зямлю.

ЗЫНЧ. — Нумар 76, Сакавік—Травен, 1964. Нумар пасьвячаецца памяці Кс. Віктара Шутовіча. Арт. В. Карасевіча — «З нагоды атрыманых вестак аб смерці» а. Шутовіча ў Барысаве.

ВЕХІ. Студзень, 1964. Ворган Бел. Поступ, Думкі, № 10. Нумар пісаны жывой, энэргічнай мовай і праняты патрыятычным духам. Цікавая вестка аб Дастанеўскім і вобразны фэльетон.

БАЦЬКАЎШЧЫНА. Сакавік, нумар 3—4, 1964 г. Замешчана Вялікоднае Архіпаства Пасланьне Апостальскага Візитатара для Беларусаў-Каталікоў Уладыкі Часлава Сіповіча.

Нумар пасьвячаны съяткаванню ўгодкаў 25-га Сакавіка 1918 — 1964 — Незалежнасці Беларусі.

БЕЛАРУСКІ ГОЛАС. Нумар 115, Сакавік 1964 г. «У Сорак Шостую Гадавіну 26-га Сакавіка 1918 — 1964 г.».

СІЛА ВЕРЫ. — Часапіс Жыровіцкага Праваслаўнага Брацтва. Чыкага, 1964 г., нумар 17. «Хрыстос уваскрос!» — «Запраўды уваскрос! Амін!

— ◇ —

КНІЖКІ Ў РЭДАКЦЫИ:

а. Я. Гэрмановіч — «Успаміны» — «Кітай—Сібір—Масква» — 3,00 \$.

І. Н. — Lemantar — Лемантар лацінкай і кірыліцай, 1,20 \$.

Вінцук Адважны — «Князь і Лапаць», паэма — 2,50 \$.

УВАГА:

Кніжкі можна заказываць паводле тыхсамых адресоў, што паказаны ў часапісе «Божым Шляхам».

«Успаміны» ўжо вычэрпываюцца.

Лемантар неабходная кніжыца ў кожнай беларускай сям'і. Добра апрацаваная і старанна выданая. У Эўропе заказываецца у Рэдакцыі «Божым Шляхам».

«Князь і Лапаць»: Кніжка толькі выйшла з друку. Тут апісана сям'я, якая злажылася ў Амерыцы — гэта «старая эміграцыя» — пасля выехала на Усход. Там перайшлі праз вялікую блытаніну і... сям'я разьбілася.

Праз такую страшнную трагэдью прыйшло нямала нашых суродзічаў. Гэтая «Сучасная Казка» напісана вобразнай, жывой беларускай мовай.

„Logos“ GmbH, Buchdruckerei u. Verlag, 8 München 19, Bothmerstr. 14.